

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Monika Hanušová

SMLUVNÍ POKUTA A ÚROKY Z PRODLENÍ PODLE OBCHODNÍHO ZÁKONÍKU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Daniel Patěk, Ph.D.

Katedra obchodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 08.04.2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze 08.04.2010

Monika Hanušová

Poděkování

Děkuji panu JUDr. Danieli Patěkovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze 08.04.2010

Monika Hanušová

Obsah

Úvod.....	1
1. Smluvní pokuta.....	2
1.1. Pojetí smluvní pokuty v právním řádu České Republiky	2
1.2. Funkce smluvní pokuty.....	4
1.3. Ujednání o smluvní pokutě.....	5
1.4. Objektivní povinnost.....	6
1.5. Výše smluvní pokuty	7
1.6. Moderační právo soudu	7
1.7. Splatnost a zaplacení smluvní pokuty.....	9
1.8. Smluvní pokuta a důsledky odstoupení od smlouvy	10
1.9. Lex ferenda	10
2. Úroky z prodlení	11
2.1. Prodlení dlužníka podle obchodního zákoníku.....	12
2.2. Úrok z prodlení jako zákonná povinnost	13
2.3. Úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky	13
2.4. Prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku	14
2.5. Úrok z prodlení jako objektivní povinnost	14
2.6. Výše úroků z prodlení.....	15
2.6.1. Smluvní výše úroků z prodlení	16
2.6.2. Předchozí úprava zákonné výše úroku z prodlení	17
2.6.3. Současná úprava zákonné výše úroků z prodlení	18
2.7. Úroky z prodlení de lege ferendae	20
2.8. Zákaz úročení příslušenství	21
2.9. Prodlení dlužníka podle § 369a ObchZ	23
3. Komparace smluvní pokuty a úroků z prodlení.....	25
3.1. Odlišný způsob vzniku.....	25
3.2. Rozdílný právní charakter.....	26
3.3. Povaha plnění.....	28
3.4. Povaha zajišťovaného závazku	29
3.5. Promlčení	30
3.6. Prodlení s úhradou smluvní pokuty a úroků z prodlení	34
3.7. Nepřiměřená výše	35
3.8. Vztah k náhradě škody.....	40
3.9. Režim zajištění.....	42
3.10. Vztah k zavinění	44
3.11. Procesně právní aspekty.....	46
3.12. Dopady v daňově právní oblasti	47
3.13. Souběh smluvní pokuty a úroku z prodlení	49
3.14. Penále, poplatek za prodlení, sankce neoznačená, smluvní pokuta označená jako úrok z prodlení	49

4. Smluvní pokuta a úroky z prodlení ve francouzském právu	53
4.1. La clause pénale.....	53
4.2. L'intérêt moratoire.....	57
Závěr	58
Seznam zkratek.....	60
Použitá literatura	61
Resumé en français	64
Klíčová slova/ key words/ mots-clés	66
Příloha- CD s diplomovou prací „Hanušová SP a ÚP ObchZ 2010“	

Úvod

Smluvní pokuta i úrok z prodlení patří mezi velmi praktické a frekventované nástroje zvýšení právní jistoty věřitele vůči dlužníkovi v obchodním právu. Přestože se jedná o instituty běžně používané, existuje řada otázek a problémů s nimi spojených. Není bez povšimnutí, že se přes hojnost jejich užívání a zároveň jistou stručnost zákonné úpravy, dosud nezavedla jednotná interpretační a aplikační praxe v otázce souběhu obou těchto institutů a jejich vzájemném vztahu, která by vyřešila řadu nejasností a nejednotností z toho vyplývajících. Běžná a často bohužel i právní praxe se doposud nenaučila tyto instituty v řadě způsobů náležitě používat a dokonce ani správně pojmenovat. Velmi často se pojmy smluvní pokuta a úroky z prodlení používají ve špatných souvislostech, přikládá se jim poněkud jiný než zákonný význam, často se zaměňují i za pojmy jiné a náhradní jako je například penále, poplatek z prodlení, sankční úrok a můžeme se setkat i s neúplnými pojmy typu pokuta nebo sankce. Pojmy smluvní pokuta a úrok z prodlení se v řadě případů používají jako synonyma a dokonce se často užívají i termíny, které zákon nezná vůbec. Vyskytují se rovněž sankce neoznačené, kdy je často nejasné, co měly strany na mysli a jaké z toho pak vyplývají zákonné důsledky.

V úvodu ještě stojí za zmínku, že celou problematiku stěžuje dvojakost právní úpravy, neboť oba instituty nalezneme jak v občanském, tak i v obchodním zákoníku. Cílem této práce je tedy vnést alespoň trochu světla do řešení nastíněné problematiky, shrnout dosud vyslovené závěry soudní praxe, zvláště pak judikatury Nejvyššího soudu České Republiky, nauky a dostupných článků uveřejněných v médiích, tyto názory právně analyzovat, upozornit na některé rozpory a aplikační úskalí. První část práce je pojatá jako úvodní a stručně vymezuje pojem smluvní pokuty. Nezabývá se ovšem všemi jejími aspekty, nýbrž pouze tím, co by mohlo být problematické právě ve vztahu k úpravě úroků z prodlení v kontextu obchodního práva. Druhá část práce je pak věnována úpravě úroků z prodlení. Těžiště této práce, jak ostatně vyplývá i z jejího názvu, leží v části třetí, která se detailně zabývá komparací obou těchto institucí, a tím se snaží podat i odpovědi na problémy z toho vyplývající. Práce klade důraz zejména na komparativní metodu právní argumentace, ale používá též metody ostatní (zejm. teleologickou, logickou, systematickou, ale i historickou). Závěrečná část práce

upravuje problematiku smluvní pokuty a úroků z prodlení ve francouzském právu, která může být do jisté míry inspirací pro připravovaný návrh nového soukromoprávního kodexu a jež vyplývá z poznatků, které jsem získala při svých studiích na právnické fakultě ve Francii.

1. Smluvní pokuta

Smluvní pokuta je důležitým institutem obligačního práva. Občanský i obchodní zákoník řadí smluvní pokutu na první místo mezi instituty, jejichž účelem je zajištění závazku. Dle nauky se však přesněji jedná o vedlejší ujednání stran hlavního závazku, v níž se jedna strana zavazuje vůči straně druhé k zvláštnímu a konkrétně specifikovanému plnění pro případ, že poruší určitou smluvní povinnost. Účelem smluvní pokuty je tedy donutit dlužníka pohrůzkou majetkové sankce k řádnému splnění závazku a tím zmírňuje věřitelovo riziko pro případ dlužníkovi neochoty plnit. V tomto ohledu tak hlavní závazek spíše utvrzuje, než zajišťuje, neboť dlužníka sice donucuje ke slíbenému plnění, ale zároveň nijak neodstraňuje jeho případné riziko neschopnosti plnit.¹

1.1. Pojetí smluvní pokuty v právním řádu České Republiky

Právní úprava smluvní pokuty je v českém právu dvojitá. Nachází se jak v občanském zákoníku (§ 544 až 545), tak v zákoníku obchodním (§ 300 až § 302). Tato dvojakost není dle mého názoru příliš žádoucí, neboť přispívá k právní nejistotě v soukromoprávních vztazích. Je třeba si uvědomit, že ustanovení týkající se smluvní pokuty v občanském zákoníku jsou vůči odpovídajícím speciálním ustanovením obchodního zákoníku ustanoveními generálními. Základem tohoto institutu byla stipulatio poenae římského práva, formální ústní ujednání, kterým se dlužník zavazoval k úhradě smluvní pokuty v případě, že řádně nesplnil určitou svoji povinnost. Jednotlivá vývojová stádia není třeba pro účely této práce podrobně sledovat. Za zmínku však stojí

¹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Praha: Linde, 2008, s. 1566.

Rakouský občanský zákoník,² který upravoval smluvní pokutu zcela odlišně, než jak plyne z naší současné úpravy, neboť podmiňoval nástup povinnosti k placení smluvní pokuty zásadně vznikem újmy na straně oprávněné. Potlačoval tedy penální funkci smluvní pokuty a preferoval její funkce reparační. Od této koncepce se civilní kodexy odklonily a v současné době se již nevyžaduje, aby ke vzniku povinnosti zaplatit smluvní pokutu vznikla oprávněné straně porušením smluvní povinnosti škoda. Občanský zákoník z roku 1950³ zachovává pojetí smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody a na rozdíl od současné úpravy omezoval smluvní pokutu výlučně na peněžité plnění. Právo věřitele na smluvní pokutu pak bylo vázáno na dlužníkovu zaviněné porušení smluvní povinnosti. Občanský zákoník z roku 1950 znal i moderační právo soudu týkající se smluvní pokuty. Současně platný občanský zákoník⁴ původně smluvní pokutu neupravoval, neboť podle tehdejší právní teorie kogentně upravený poplatek z prodlení a úrok z prodlení představovaly dostatečné sankce za neplnění smluvních povinností.⁵ Institut smluvní pokuty byl začleněn do občanského zákoníku až novelou provedenou v roce 1991.⁶ Hospodářský zákoník z roku 1964 znal rovněž pouze zákonné majetkové sankce, které si organizace mohly sjednat vyšší, než stanovil právní předpis. Dále stanovil, že hlavní závazek nezaniká zaplacením majetkové sankce. Hospodářská arbitráž pak mohla tyto majetkové sankce snížit či zcela prominout, byly-li k tomu mimořádné důvody.⁷ V této době tak smluvní pokutu upravoval pouze zákoník mezinárodního obchodu,⁸ který zachovával běžné standardy obchodního práva ovšem pouze ve vztazích s mezinárodním prvkem. Oba tyto zákony byly k 1. 1. 1992 zrušeny a nahrazeny současně platným obchodním zákoníkem,⁹ který upravuje pouze některé odchylky od obecné úpravy smluvní pokuty. Tato práce nadále pojednává zejména o obchodních aspektech smluvní pokuty, i když vzhledem k subsidiaritě obchodně právní úpravy je třeba v mnoha případech zmínit též úpravu obecnou, občanskoprávní.

² Všeobecný zákoník občanský (ABGB), vyhlášen 1. 6. 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s platností pro všechny země tehdejšího rakouského císařství.

³ Ustanovení § 284 až § 287 zákona č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, ze dne 25. 10. 1950.

⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ze dne 26. 2. 1964.

⁵ Kratochvíl, Z.: Nové občanské právo. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965, s. 126.

⁶ Zákon č. 509/1991 Sb. s účinností od 1. 1. 1992.

⁷ Ustanovení § 141 až 144 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

⁸ Zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku, ze dne 4. 12. 1963.

⁹ Zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník ze dne 5. 11. 1991.

1.2. Funkce smluvní pokuty

Smluvní pokuta plní v obchodních vztazích zejména tři základní funkce. Funkci zajišťovací (preventivní), uhrazovací (reparační) a trestní (sankční).¹⁰

Platná právní úprava klade důraz zejména na zajišťovací povahu smluvní pokuty. Dohoda o smluvní pokutě je závislá na existenci hlavního závazku, který je smluvní pokutou zajištěn. Nevznikl-li platně závazek hlavní, nemůže dojít k porušení povinnosti ze smlouvy a nemohou ani nastat účinky smluvní pokuty. Rovněž se nelze domáhat smluvní pokuty v případě, že zajištěný závazek zanikl prekluzí, neboť neexistující závazek nemůže být zajištěn. Došlo-li ke zrušení smlouvy v důsledku odstoupení, zanikají sice práva a povinnosti vyplývající ze smlouvy, nezaniká však nárok na smluvní pokutu, pokud vznikl ještě před odstoupením od smlouvy v důsledku dřívějšího porušení povinností. Zrušením smlouvy zaniká hlavní závazek i závazky sloužící k jeho zajištění, avšak zrušení smlouvy se netýká již existujícího nároku na plnění smluvní pokuty.¹¹

Podle zákonné úpravy plní smluvní pokuta současně funkci paušalizované náhrady škody. Strana, která má v důsledku porušení smluvní povinnosti druhou stranou vůči této právo na smluvní pokutu, nemůže z téhož důvodu požadovat náhradu škody. To platí i v případě, že způsobená škoda přesahuje výši dojednané smluvní pokuty. Přitom nerozhoduje, zda smluvní pokuta byla povinnou stranou skutečně zaplácena.¹² Reparační funkce smluvní pokuty nastupuje až porušením zajišťované povinnosti. Nicméně v případě, že smluvní strany svým ujednáním zachovají věřiteli právo na náhradu škody vedle práva na smluvní pokutu, dochází k eliminaci její uhrazovací funkce a smluvní pokuta pak plní výhradně funkci sankční, jejíž smyslem je potrestání dlužníka.¹³

Ještě je třeba poznamenat, že na jednotlivé funkce smluvní pokuty je potřeba nahlížet komplexně, aby bylo dosaženo jejího primárního účelu, kterým je splnění hlavního závazku.

¹⁰ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 17.

¹¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1449.

¹² Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, 2006, s. 92.

¹³ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 18.

1.3. Ujednání o smluvní pokutě

Smluvní pokutu lze sjednat pouze dvoustranným právním úkonem. Jednostranné vyjádření smluvní pokuty není právně relevantní, pokud není zároveň obsažen souhlasný projev vůle druhé strany.¹⁴ Dohoda o smluvní pokutě je jako zajišťovací prostředek závislá na existenci hlavního závazku, který je smluvní pokutou zajištěn – svoji povahou se tedy jedná o akcesorický závazkový vztah. Platnost závazku o smluvní pokutě předpokládá ujednání stran v písemné formě, a to i v případě, pokud by vlastní smlouva byla platně sjednána ústně. Obsahovými náležitostmi dohody o smluvní pokutě jsou vymezení povinnosti zajištěné smluvní pokutou a určení výše smluvní pokuty, a to buď přímo, nebo alespoň ujednáním způsobu, jak se sazba pokuty určí. Podstatným pojmovým znakem smluvní pokuty je hradit ji při porušení zajištěné smluvní povinnosti. Obecnou podmínkou platnosti jakéhokoliv právního úkonu je pak jeho dostatečně určité, vážné a srozumitelné vyjádření a určení smluvních stran.¹⁵ Zajišťovanou povinností může být teoreticky jakákoliv smluvní povinnost za předpokladu, že je jednoznačně určena. V jiných směrech dává zákon účastníkům poměrně široké možnosti se odchýlit od jeho vlastních dispozic. Předmětem smluvní pokuty se rozumí plnění, které je dlužník v případě porušení zajištěné povinnosti povinen plnit věřiteli, resp. jednání, ke kterému je dlužník v důsledku porušení zajištěné povinnosti povinen. V obchodní praxi se téměř výhradně vyskytuje plnění ve formě peněžitého plnění.¹⁶ Současná praxe však připouští existenci i jiných smluvních pokut než v podobě peněžitého plnění.¹⁷ Skutečnost, že byla zaplacena smluvní pokuta, nevede k zániku závazku a dlužník musí závazek splnit i v tomto případě.¹⁸ V tomto se smluvní pokuta liší například od odstupného dle § 335 ObchZ, jehož zaplacením závazek zaniká.

¹⁴ Dědič, J.: Obchodní zákoník komentář. Praha: Polygon, 2002, s. 3322.

¹⁵ Ustanovení § 37 odst. 1 ObčZ.

¹⁶ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 33.

¹⁷ Např. Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 156.

¹⁸ Ustanovení § 545 odst. 1 ObčZ.

1.4. Objektivní povinnost

Podle obecné úpravy občanskoprávní platí princip subjektivní. Ke vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty se tedy obecně vyžaduje zavinění dlužníka neboť dlužník není povinen smluvní pokutu zaplatit, pokud porušení povinnosti nezavinil.¹⁹ Ustanovení § 300 obchodního zákoníku naproti tomu stanoví princip objektivní, kdy dlužník je povinen smluvní pokutu zaplatit bez ohledu na zavinění. Pro obchodní závazkové vztahy platí, že okolnosti vylučující odpovědnosti za škodu, tedy okolnosti nezávislé na vůli povinné strany, neodvratitelné, nepředvídatelné a bránící splnění povinnosti (tzv. vyšší moc),²⁰ nelze pro případ povinnosti hradit smluvní pokutu použít. V případě povinnosti uhradit v obchodních vztazích smluvní pokutu se tudíž jedná o absolutní objektivní odpovědnost tzv. bez možnosti liberace. Povinná strana se těchto okolností nemůže dovolávat.²¹ Toto ustanovení není nicméně ustanovením kogentním, takže nelze v konkrétním případě vyloučit, že se strany dohodnou odchylně v tom smyslu, že dlužník bude povinen smluvní pokutu uhradit, jen pokud zajištěnou povinnost porušil zaviněně. Ujednání o subjektivní odpovědnosti za porušení zajišťované povinnosti dle Patěka však nelze z pohledu věřitele považovat v obchodních vztazích za příliš vhodná, když jej zatěžují důkazním břemenem ve vztahu k zavinění dlužníka, neboť dle jeho názoru neplatí automaticky presumpce zavinění dlužníka, jak tomu je v režimu smluvní pokuty podle občanského zákoníku.²² Tato konstrukce není dle mého názoru ani vhodná s ohledem na samotný charakter obchodněprávních vztahů, jejichž účelem je pružně a dynamicky upravovat poměry mezi podnikateli- profesionály a prokazování zavinění by tak přispívalo k nežádoucím průtahům a komplikacím jejich včasné a úspěšné realizace.

¹⁹ Ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ.

²⁰ Ustanovení § 374 ObchZ.

²¹ Dědič, J.: Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Polygon, 2002, s. 3323.

²² Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 50.

1.5. Výše smluvní pokuty

Podstatnou náležitostí ujednání o smluvní pokutě je určení její výše nebo způsobu jejího stanovení.²³ Ani občanský zákoník, ani obchodní zákoník neobsahují žádnou konkretizaci ohledně maximální a případně minimální výše pokuty. Z toho lze vyvozovat, že je zcela závislá na vůli a dohodě smluvních stran. Ze základních principů soukromého práva a z obecně uznávaných zásad poctivého obchodního styku²⁴ lze dovodit, že výše smluvní pokuty by měla být přiměřená. Smluvní pokuta by podle Bejčka neměla být nástrojem k dosažení mimořádného zisku, ale přiměřeným zajišťovacím a nátlakovým prostředkem k udržení smluvně konformního jednání partnera.²⁵ V úvahu nutno brát rovněž ustanovení § 39 občanského zákoníku, podle něhož se právní úkon (v daném případě ujednání o smluvní pokutě) výslovně nesmí přičít dobrým mravům, tedy i dobrým mravům podnikání, a to pod sankcí jeho neplatnosti. Výše smluvní pokuty by rovněž měla odpovídat povaze a významu zajišťované povinnosti. V ujednání může být výše smluvní pokuty vyjádřena zejména konkrétní peněžitou částkou, ale i procentem nebo podílem z určité hodnoty vyjádřené ve smlouvě.²⁶ Podrobněji o výši smluvní pokuty a její přiměřenosti v relaci k úrokům z prodlení pojednává kapitola 3.7. této práce.

1.6. Moderační právo soudu

Moderační právo soudu stanoví § 301 obchodního zákoníku. Občanský zákoník právo soudu snížit smluvní pokutu neupravuje. Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, a to až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. Obchodní zákoník tím dává soudu možnost vstoupit do již uzavřeného smluvního vztahu, což se mi jeví jako jistý průlom do zásady smluvní volnosti prosazované v soukromém právu. Účelem moderačního oprávnění je zmírnit

²³ Ustanovení § 544 odst.2 ObchZ.

²⁴ Např. zásada autonomie vůle a rovnosti stran, ochrana slabší strany, ochrana dobré víry, respektování dobrých mravů, pacta sunt servanda, zásada nikoho nepoškozovat aj..

²⁵ Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P., a kol.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazkové vztahy. 4.vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 283.

²⁶ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 35.

tvrdost dopadu ujednání o smluvní pokutě a umožnit soudu, aby uplatněné právo přiznal ve výši přizpůsobené zvláštním okolnostem případu a jeho vývoji od vzniku smlouvy do doby rozhodování soudu.²⁷

Soud musí v každém projednávaném případě zvážit uplatněný požadavek na smluvní pokutu s přihlédnutím ke všem okolnostem. Dle závěrů judikatury lze moderovat ve smyslu § 301 ObchZ pouze výslednou částku smluvní pokuty, nikoli vlastní způsob jejího určení, tedy například procentuální sazbu určující smluvní pokutu ze stanovené částky za každý den prodlení.²⁸ V tomto směru v nedávné době Nejvyšší soud ČR vyslovil ve svém rozsudku ze dne 6. 11. 2009 sp. zn.: 21 Cdo 4430/2007 zajímavý názor, kterým značnou měrou přispěl k jistotě věřitelů v případech, kdy je smluvní pokuta sjednána formou denní procentuální sazby, když judikoval, že „nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat z její celkové výše, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení dlužníka, kdy její výše plně odvisí od doby, po kterou dlužník neplní smluvní pokutou zajištěné povinnosti.“ Ve prospěch opačného názoru nelze podle Nejvyššího soudu ČR důvodně argumentovat celkovým objemem výsledné splatné částky, neboť by se ve svých důsledcích jednalo o neoprávněné zvýhodnění dlužníka. Čím déle by totiž dlužník své povinnosti neplnil, tím větší by byla pravděpodobnost, že ujednání o smluvní pokutě bude posouzeno jako nepřiměřené. Nejvyšší soud ČR tedy zabráňuje nesmyslnému zvýhodňování dlužníka v případech, kdy je možné zabránit narůstání výše smluvní pokuty prostým splněním původního závazku a stanovuje, že při posuzování přiměřenosti takto sjednané smluvní pokuty není rozhodujícím faktorem samotná výsledná částka, ale také ostatní okolnosti daného případu.

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006, sp. zn.: 32 Odo 1007/2006 je prostor pro moderaci smluvní pokuty nicméně dán, jen dokud na ni existuje nárok. Jakmile nárok zanikne (např. splněním či započtením), nelze již smluvní pokutu snižovat, byť by byla sebevíce nepřiměřená.²⁹ Dle závěrů Vrchního soudu v Praze, které potvrdil ve svých rozhodnutích i Nejvyšší soud České Republiky lze

²⁷ Koblíha, I., Kalfus, J., Krofta, J., Kovařík, Z., Pokorná, J., Svobodová, Y.: Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde, 2006, s. 1236.

²⁸ Např. rozhodnutí krajského soudu v Ostravě ze dne 3. 2. 1994, sp. zn.: 15 Co 481/1993, Jc 45/1999, IS ASPI E. č. 13795.

²⁹ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, <http://pravniciradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>, ze dne 29. 5. 2008.

smluvní pokutu ve smyslu § 301 ObchZ snížit pouze na návrh účastníka, a to pouze v řízení o zaplacení této pokuty.³⁰ A contrario lze tedy dovodit, že smluvní pokuty soud nemůže snížit ex offio, tedy z úřední povinnosti a vždy musí vyčkat návrhu stran, což dle mého názoru odpovídá zásadám českého soukromého práva.³¹ V zahraničních právních úpravách se lze ovšem setkat i s přístupem jiným a například ve francouzském právu má soudce možnost smluvní pokutu jak snížit, tak dokonce zvýšit a to nejen návrh stran, ale v některých případech i z moci úřední.³²

1.7. Splatnost a zaplacení smluvní pokuty

Splatnost smluvní pokuty je třeba odlišit od povinnosti zaplatit smluvní pokutu. Splatnost se řídí v první řadě smluvním ujednáním mezi stranami. V případě absence výslovného ujednání je třeba aplikovat dispozitivní ustanovení § 340 odst.2 ObchZ, podle něhož je dlužník povinen uhradit smluvní pokutu bez zbytečného odkladu poté, kdy byl věřitelem o její úhradu požádán. Tato výzva je jednostranný právní úkon, který je adresován dlužníkovi, jímž se věřitel domáhá svého práva na zaplacení smluvní pokuty. Písemná forma se v českém právu na rozdíl od francouzského práva pro výzvu k zaplacení smluvní pokuty nevyžaduje.³³ Splatnost smluvní pokuty nastává tedy po výzvě dlužníka k úhradě a po uplynutí doby bez zbytečného odkladu. Tuto lhůtu lze ve výzvě jednostranně prodloužit, nikoliv však zkrátit.³⁴ Zaplacením smluvní pokuty, respektive její úhradou, pokud se jedná o jiné než peněžité plnění, zaniká povinnost zaplatit smluvní pokutu. Nezaniká ovšem povinnost jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou. Tato povinnost trvá nadále a podle dispozitivního ustanovení § 545 odst. 1 ObčZ je dlužník zavázán ji plnit i po zaplacení smluvní pokuty.

³⁰ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2004, sp. zn.: 5 Cmo 320/2004, rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 28. 5. 2007, sp. zn.: 32 Odo 202/2006.

³¹ Zejména zásada dispozitivnosti, smluvní volnosti a autonomie vůle smluvních stran.

³² Ustanovení art. 1229 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1449.

³³ Ustanovení art. 1230 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1449-1450.

³⁴ Ovečková, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava: Iura Edition, 2004, s. 118.

1.8. Smluvní pokuta a důsledky odstoupení od smlouvy

Dle ustanovení § 302 ObchZ se odstoupení od smlouvy nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty. Jedná se o dispozitivní ustanovení. Podle § 344 ObchZ lze v obchodních vztazích od smlouvy odstoupit pouze tehdy, jestliže to umožňuje smlouva nebo zákon. V obchodních závazkových vztazích, na rozdíl od vztahů občanskoprávních, má odstoupení od smlouvy účinky ex nunc, tj. okamžikem účinnosti odstoupení, tj. jakmile úkon o odstoupení dojde druhé straně. K odstoupení od smlouvy dochází nejčastěji z důvodu porušení právní povinnosti druhé strany. Z obecné občanskoprávní úpravy odstoupení od smlouvy pak nelze jednoznačně dovodit, že se nedotýká nároku na zaplacení smluvní pokuty, neboť jak bylo uvedeno výše, ujednání o smluvní pokutě je závazkem akcesorickým, tedy vedlejším. Proto je tedy nezbytná výslovná úprava v § 302 ObchZ.³⁵ Judikatura Nejvyššího soudu České Republiky v této souvislosti upozorňuje na to, že odstoupení od smlouvy není povinností účastníka, nýbrž jeho právem, které je i v zákonné úpravě vázáno na určité podmínky a chápáno jako výjimečný způsob zániku závazku tam, kde nelze očekávat, že závazkový vztah splní účel, pro který jej strany sjednaly.³⁶

1.9. Lex ferenda

Návrh nového občanského zákoníku zachovává oddíl o zajištění závazků, nicméně smluvní pokuta byla z tohoto oddílu vyňata a je nadále formálně zařazena spolu s ustanoveními o uznání dluhu do zvláštního oddílu o utvrzení dluhu (§ 1892-1896). Tím vyjadřuje skutečnou funkci obou institutů, neboť hlavní závazek spíše utvrzuje a tím posiluje postavení věřitele, než eliminuje riziko neschopnosti dlužníka dostát svému smluvnímu závazku.

Úprava smluvní pokuty bude koncipována jako jednotná. Se zvláštními ustanoveními obchodního zákoníku v tomto směru se nadále nepočítá. Soudní moderace nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty má získat povahu obecného soukromoprávního institutu a nadále se má tedy uplatňovat i ve vztazích občanskoprávních. Obsahově se

³⁵ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M., a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání, Praha: C.H. Beck, 2006, s. 1037.

³⁶ Například rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 28. 5. 2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006.

vychází z platné úpravy v občanském a obchodním zákoníku, přičemž za základ se bere dosavadní obchodněprávní úprava. Proto se má nadále vyloučit pravidlo § 545 odst. 3, podle něhož nezaviněné porušení smluvní povinnosti nezakládá povinnost platit smluvní pokutu.³⁷ V tomto ohledu bude úprava smluvní pokuty jako objektivní povinnosti do jisté míry přísnější, na druhou stranu by mělo dojít ke zjednodušení a ke větší přehlednosti jednotné právní úpravy, jako je tomu například ve francouzském Code Civil, který upravuje smluvní pokutu obecně pro celé odvětví soukromého práva.³⁸

K odstranění pochybností § 1892 Návrhu výslovně stanoví, že smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitým.³⁹

2. Úroky z prodlení

Úrok z prodlení je v širším slova smyslu považován za zajišťovací institut zvláštní povahy, zejména s ohledem na jeho funkci a na způsob stanovení jeho výše. Formálně je však úrok z prodlení dle občanského zákoníku řazen mezi následky porušení smluvních povinností, navzdory odlišnému systematickému řazení v obchodním zákoníku, ve kterém je úrok z prodlení upraven v rámci změn v obsahu závazků. Úroky z prodlení jsou sankční platbou, která náleží věřiteli za porušení povinnosti dlužníka řádně a včas splnit svůj peněžitý závazek. Od úroku z prodlení je třeba odlišit „obyčejný“ úrok, který není sankcí, nýbrž cenou peněz, hrazenou tím, kdo si peníze na určitou dobu vypůjčí.⁴⁰ Úrok z prodlení je příslušenstvím pohledávky⁴¹ a teprve její nesplacení opravňuje věřitele vymáhat po dlužníkovi úrok z prodlení podle ustanovení § 369 obchodního zákoníku, a to i když se o této možnosti smlouva nezmiňuje. Jedná se tedy o jeden z nástrojů k donucení dlužníka k úhradě. Obecně lze úrok z prodlení též chápat jako trest za dlužníkem vynucený úvěr, tedy typicky peněžní plnění. Také proto zřejmě nastal odklon od ve starověku uplatňované zásady, že úrok

³⁷ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Praha: Linde, 2008, s. 1571.

³⁸ Ustanovení art. 1226 až 1223 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1449-1450.

³⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>.

⁴⁰ Popelušáková, E. : Smluvní pokuta a úrok z prodlení. Centrum dopravního výzkumu, Brno, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni>, ze dne 28. 8. 2002.

⁴¹ Ustanovení § 121 odst. 3 ObčZ.

z prodlení může nastávat i při prodlení s plněním povahy nepeněžité, leč v penězích vyjádřitelné.⁴²

2.1. Prodlení dlužníka podle obchodního zákoníku

Prodlení dlužníka je v obchodním zákoníku upraveno v § 365 až 369a. Kromě této obecné úpravy jsou dílčí otázky upraveny u jednotlivých smluvních typů.⁴³ Obchodní zákoník vymezuje prodlení dlužníka dvojím způsobem. Především stanoví, že dlužník je v prodlení, jestliže nesplní řádně a včas svůj závazek. Z toho vyplývá, že prodlení dlužníka nastává neposkytne-li plnění včas, tj. ve lhůtě dohodnuté nebo stanovené zákonem. Toto prodlení skončí pozdním poskytnutím plnění, pokud toto plnění nemá vady. Prodlení též skončí, pokud závazek zanikne jiným způsobem. Dlužník se dostává do prodlení ovšem i v případě, že plnění sice poskytne včas, ale toto plnění není řádné, tj. není uskutečněno v místě plnění nebo není bez vad. Uvedené pozitivní vymezení prodlení je doplněno vymezením negativním. Podle něho není dlužník v prodlení, i když nesplnil svůj závazek včas a řádně, jestliže tak nemůže učinit v důsledku prodlení věřitele. Pokud prodlení věřitele nastane až po vzniku prodlení dlužníka, přestane být po dobu prodlení věřitele dlužník v prodlení.⁴⁴ Toto ustanovení je kogentní. Dispozitivní ustanovení § 366 stanoví, že věřitel může při prodlení dlužníka trvat na řádném splnění závazku, pokud zákon nestanoví pro jednotlivé druhy smluv něco jiného.⁴⁵ Výjimka platí pro tzv. fixní závazky (§ 349 odst. 3 ObchZ). Jestliže z obsahu smlouvy vyplývá, že věřitel nemá zájem na splnění závazku po době stanovené pro jeho plnění- zde prodlením dlužníka závazek jako takový zaniká. Kromě toho závisí na vůli věřitele i to, zda od smlouvy odstoupí (§ 345, § 346 ObchZ), a to popřípadě i jen z části (§ 347 ObchZ). S prodlením dlužníka jsou obecně spojeny tyto základní následky: právo věřitele trvat na řádném plnění závazku, nestanoví-li zákon něco jiného; právo věřitele požadovat náhradu škody podle obecné úpravy (§ 373 a násl. ObchZ); právo věřitele odstoupit od smlouvy, jestliže tak stanoví zákon nebo smlouva;

⁴² Eliáš, K., Dvořák, T.: Obchodní zákoník. Praktické a poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1990. 5. vydání, Praha: Linde, 2006, s. 73.

⁴³ Např. ustanovení § 506 ObchZ.

⁴⁴ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, 2006, s. 134.

⁴⁵ Eliáš, K., Dvořák, T.: Obchodní zákoník. Praktické a poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1990. 5. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 671.

přechod nebezpečí škody na věci po dobu prodlení na dlužníka, pokud to nebezpečí nenesl již předtím; právo věřitele na zaplacení smluvní pokuty, jestliže byla pro případ prodlení dlužníka písemně dohodnuta; právo věřitele na zaplacení úroků z prodlení při prodlení s plněním peněžitého závazku.⁴⁶

2.2. Úrok z prodlení jako zákonná povinnost

Při prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku nebo jeho části vzniká věřiteli přímo ze zákona právo na úroky z prodlení. Jedná se tudíž o zákonnou sankci za porušení povinnosti, která nastupuje jako důsledek prodlení dlužníka s plněním peněžitého dluhu. Úroky z prodlení tedy není třeba zvlášť sjednávat, respektive nárok na ně vzniká bez ohledu na případnou dohodu stran. Prodlení dlužníka a s tím související povinnost platit úroky z prodlení vyplývá jak z občanského zákoníku (§ 517 odst. 2 ObčZ) , tak ze zákoníku obchodního (§ 369 odst. 1 ObchZ).

2.3. Úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky

Úrok z prodlení je ve smyslu § 121 odst. 3 občanského zákoníku příslušenstvím hlavní pohledávky, jakož i klasické úroky, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejich uplatněním. Toto ustanovení platí i pro oblast obchodních vztahů (§ 1 odst. 2 ObchZ), protože obchodní zákoník sám neupravuje, co je třeba rozumět příslušenstvím pohledávky. Právní úkony týkající se pohledávky se zásadně týkají i jejího příslušenství, tedy i úroků z prodlení. Neplatí to však naopak. Příslušenství samo, tedy i úroky z prodlení jsou samostatnou věcí v právním smyslu. Jsou tedy možné i právní úkony, které se týkají pouze úroků z prodlení, aniž by ztratily charakter příslušenství.⁴⁷

⁴⁶ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, 2009, s. 134.

⁴⁷ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 1. Praha: ASPI, 2005, s. 277.

2.4. Prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku

Jak je již uvedeno výše, povinnost platit úroky z prodlení je vázána na prodlení dlužníka výhradně s plněním peněžitým např. se zaplacením kupní ceny, náhrady škody v penězích, ale i smluvní pokuty.⁴⁸ V této souvislosti bych ještě poznamenala, že do prodlení se může dlužník samozřejmě dostat i s jiným než peněžitým plněním, ale v takovém případě věřiteli nevzniká nárok na úrok z prodlení, nýbrž z této skutečnosti vyplývají důsledky odlišné.⁴⁹ Rovněž francouzský Code civil upravuje úrok z prodlení jenom pro případy prodlení s placením peněžité částky.⁵⁰ Tato úprava je dle mého názoru vyhovující, neboť si lze jen stěží představit, jakým způsobem by zákonodárce stanovil výši úroku z prodlení z jiného než peněžitého plnění. Na druhou stranu by bylo podle mě *de lege ferendae* možné stanovit úroky z prodlení z plnění sice nepeněžitého, ale penězi (spolehlivě) ocenitelného (například plnění v drahých kovech). Problém by však mohly způsobit průtahy při oceňování takového plnění, což by bylo zejména v obchodněprávních vztazích nežádoucí. Ostatně k účelu zajištění závazku nepeněžitého může spolehlivě posloužit sjednání smluvní pokuty.

2.5. Úrok z prodlení jako objektivní povinnost

Prodlení dlužníka a s tím související povinnost platit úroky z prodlení nastává jak podle občanského, tak podle obchodního zákoníku objektivně a nevyžaduje se k jeho vzniku zavinění. Příčina prodlení dlužníka nemá právní význam pro jeho vznik. To platí i v případě, že jde o okolnosti, které dlužník nemohl ovlivnit nebo jim předejít.⁵¹ Prodlení trvá až do doby poskytnutí řádného plnění nebo do zániku závazku jiným způsobem. Ustanovení § 365 ObchZ tedy vychází z toho, že prodlení nastává bez ohledu na dlužníkovu zavinění a ani nestanoví žádné důvody zproštění objektivní odpovědnosti za prodlení, upravuje však případ, kdy prodlení dlužníka nenastane, a to, nemohl-li svůj závazek plnit v důsledku prodlení věřitele. Neřeší však tento případ tak, že by na jedné straně konstruoval prodlení jako následek nesplnění závazku ve všech

⁴⁸ Faldyna, F., Hušek, J., Des, Z.: *Obchodní právo v praxi. Zajištění a zánik závazků*. Praha: Codex Bohemia, 2006, s. 50.

⁴⁹ Ustanovení § 517 odst. 3 ObčZ, § 368 odst. 1 ObchZ týkající se prodlení s plněním věci.

⁵⁰ Ustanovení art. 1153 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1385- 1390.

⁵¹ Plíva, S.: *Obchodní závazkové vztahy*. Praha: ASPI, 2009, s. 135.

případech, kdy závazek není splněn řádně a včas, a na druhé straně důvody zproštění odpovědnosti za prodlení, ale řešení našel v tom, že v případě, kdy řádnému a včasnému splnění závazku dlužníka brání prodlení věřitele, prodlení dlužníka vůbec nenastává. Dle mého názoru se z těchto důvodů tedy ani v tomto případě nedá hovořit o důvodu zproštění odpovědnosti a jedná se tak o objektivní odpovědnost absolutní. Ostatně takto byl pojímán úrok z prodlení i v dřívějších právních úpravách.⁵²

2.6. Výše úroků z prodlení

Způsob určení výše úroků z prodlení je v občanském a obchodním právu odlišný. Obchodní zákoník klade důraz na smluvní určení výše úroků z prodlení. V případě, že výše úroků z prodlení podle obchodního zákoníku není ve smlouvě stanovena, sazba úroků z prodlení se bude subsidiárně řídit předpisy práva občanského.⁵³ Naopak podle občanského zákoníku věřiteli náleží úroky výhradně ve výši stanovené zákonem respektive prováděcím předpisem.⁵⁴ Občanský zákoník pak stanoví, že věřitel má právo požadovat úroky z prodlení, pokud není stanovena povinnost platit poplatek z prodlení⁵⁵ a to opět pouze ve výši, kterou stanoví prováděcí právní předpis. Obchodní zákoník nezná majetkovou sankci nazvanou poplatek z prodlení, kterou dříve upravoval hospodářský zákoník v ustanoveních týkajících se majetkových sankcí.⁵⁶ V obchodněprávní praxi se rovněž používá pojem „smluvní úroky z prodlení“. Tento termín je však dle mého názoru poněkud zavádějící, neboť si strany nesjednávají úrok z prodlení jako takový (ten vzniká přímo ze zákona), nýbrž si mohou ujednat pouze jeho výši.

⁵² Např. § 255 zákona č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, § 141 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník.

⁵³ Ustanovení § 369 odst. 1 ObchZ.

⁵⁴ Ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ.

⁵⁵ Tuto povinnost stanoví občanský zákoník například v ustanovení § 697 ObčZ při prodlení nájemce s placením nájemného nebo § 723 odst. 1 a 2 ObčZ při prodlení nájemce s vrácením pronajaté věci nebo při ztrátě či zničení pronajaté věci.

⁵⁶ Ustanovení § 141 odst. 1 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

2.6.1. Smluvní výše úroků z prodlení

Úroky z prodlení podle obchodního zákoníku přísluší především ve smluvené výši, když § 369 odst. 1 ObchZ stanoví: „Je-li dlužník v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části a není smluvena sazba úroků z prodlení, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak určené předpisy práva občanského.“ Vzhledem k dispozitivnosti tohoto ustanovení lze sjednat smluvní úroky vyšší nebo nižší, než je určeno zákonem. Výši úroku z prodlení u úplatných dodávek zboží nebo služeb ve vztazích mezi podnikateli a vztazích mezi podnikateli a veřejnoprávními korporacemi nebo státními příspěvkovými organizacemi nelze upravit dohodou, která by byla zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli i s ohledem na konkrétní okolnosti případu, praxi mezi stranami a zásadami poctivého obchodního styku. Naproti tomu v občanskoprávních vztazích si úroky z prodlení nelze dohodnout a jejich výše je pevně stanovena podle zákona. Dřívější občanský zákoník z roku 1950⁵⁷ kladl rovněž důraz na úroky ve smluvené výši, nicméně si strany mohly dohodnout pouze úroky nižší, než stanovil prováděcí právní předpis. Úroky ve vyšší výměře si strany sjednat nemohly.

Stejně jako ostatní právní úkony, rovněž obsah ujednání účastníků o výši úroku z prodlení musí být v souladu s dobrými mravy a se zásadou poctivosti v obchodním styku. Ústavní soud se k otázce dobrých mravů a výši úroků z prodlení vyslovil v nedávném nálezu sp. zn.: I. ÚS 523/07 ze dne 7. 5. 2009. Dle Ústavního soudu je v případě ujednání výše úroků z prodlení modifikována zásada smluvní volnosti a to již samotným účelem a smyslem sankčního a motivačního mechanismu institutu úroků z prodlení. „Použití smluvených úroků je možné a zákonné, jejich výše však nemůže být bezbřehá. Pokud bývá v judikatuře zdůrazňováno, že porušení zásad poctivého obchodního styku při uplatnění nároku na úrok z prodlení je nutno zkoumat ve vazbě na konkrétní okolnosti, na zásadu řádného a včasného plnění závazků a že rozpor právního úkonu s dobrými mravy je třeba posuzovat v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení, je samozřejmě taková úvaha potud správná, pokud sama výše těchto úroků nemá spíše než motivační charakter právě charakter šikanózní.“ Podle

⁵⁷ Ustanovení § 255 zákona č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, ze dne 25. 10. 1950.

názoru Ústavního soudu je částka, kterou je povinen platit subjekt, jenž se dostane do prodlení, odpovídající úroku 182 % ročně, již očividně za hranicí, kterou lze považovat ve smyslu daného institutu úroku z prodlení za adekvátní. Na tom nic nemění to, že úroky byly sjednány pro prvních 30 dnů prodlení ve výši 0,1 %, a až následně pro delší prodlení byly sjednány úroky ve výši 0,5 %. Smysl úroku z prodlení lze tak podle Ústavního soudu nacházet v jeho motivační a sankční funkci, pokud se dlužník ocitne v prodlení se včasným a řádným vrácením peněžitého dluhu. I při sjednávání výše úroku z prodlení je tedy nutno dbát na zásadu přiměřenosti. „Je pochopitelné, že zcela neúměrná výše úroků, a to i úroků z prodlení, může být oprávněně pocíťována dotčeným subjektem jako nespravedlivá, a to i bez ohledu na to, je-li v konkrétním případě pro něj likvidační či nikoliv.“ To přirozeně musí být dle Ústavního soudu konfrontováno i z hlediska objektivního posouzení dané věci.

2.6.2. Předchozí úprava zákonné výše úroku z prodlení

Před novelou obchodního zákoníku provedenou zákonem č. 370/2000 Sb. ustanovení § 369 odst. 1 ObchZ stanovilo, že „je-li dlužník v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části a není smluvna sazba úroků z prodlení, je dlužník povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak o jedno procento vyšší, než činí úroková sazba určená obdobně podle § 502 ObchZ“ tj. obvyklé úroky, požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Pokud tedy výše úroků z prodlení nebyla sjednána, zákon ukládal použít při jejím určení obdobně úpravu úroků spojených s poskytováním úvěrů bankami. Problém byl v tom, že pokud v průběhu prodlení došlo k podstatné změně úrokové sazby, bylo potřeba vzít tuto změnu v úvahu a výše úroků z prodlení se tak po dobu prodlení mohla měnit. V takovém případě bylo nutno vycházet z průměru úrokových sazeb. Další problémy pak vznikaly vzhledem k nestejně výši úroků poskytovaných různými bankami ve stanoveném místě.⁵⁸

S účinností od 1. 1. 2001 došlo ke zjednodušení úpravy úroků z prodlení a i pro obchodněprávní vztahy se výše úroků z prodlení podpůrně stanovila podle

⁵⁸ Popelušáková, E. : Smluvní pokuta a úrok z prodlení. Centrum dopravního výzkumu, Brno, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni>, ze dne 28. 8. 2002.

občanskoprávního předpisu, kterým bylo původně nařízení vlády č. 142/1994 Sb., pokud sazba úroku z prodlení nebyla smluvna a pokud k prodlení došlo po 1.1.2001. Podle uvedeného nařízení výše úroků z prodlení činila ročně dvojnásobek diskontní sazby stanovené Českou národní bankou a platné k prvnímu dni prodlení s plněním peněžitého závazku.⁵⁹

2.6.3. Současná úprava zákonné výše úroků z prodlení

Dne 28. 4. 2005 nabylo účinnosti nařízení vlády č. 163/2005., kterým se mění nařízení vlády č. 142/1994 Sb. o výši úroků a poplatků z prodlení. Podle § 1 nynější úpravy výše úroků z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, zvýšené o sedm procentních bodů.⁶⁰ V každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, je výše úroků z prodlení závislá na výši repo sazby stanovené Českou Národní bankou a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí.⁶¹ Podle současně platné a účinné úpravy tedy již neplatí jednotná výše úroků z prodlení po celou dobu, po niž je dlužník v prodlení, nýbrž výše úroků se mění v závislosti na výši repo sazby, stanovené Českou Národní bankou pro první den příslušného pololetí. Nastalo-li prodlení ode dne nabytí účinnosti nařízení vlády č. 163/ 2005., výše úroků se řídí touto novou úpravou. Podle dosavadní úpravy se řídí výše úroků z prodlení, k němuž došlo před 28. 4. 2005.⁶²

S účinností od 1. 7. 2010 počítání úroků z prodlení však dozná další významné změny. Novela nařízení o úrocích z prodlení č. 33/2010 sice zachovává pravidlo, dle kterého je úrok z prodlení stanoven jako výše repo sazby stanovené Českou národní bankou zvýšené o sedm procentních bodů, nicméně samotná výše úroků se již nebude počítat dvakrát do roka, nýbrž bude jednotná po celou dobu trvání prodlení.⁶³ Navíc bude určující výše repo sazby, která byla aktuální k poslednímu dni předcházejícímu

⁵⁹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník- komentář. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1395.

⁶⁰ Aktuální sazba úroků z prodlení (v době od 1. ledna do 30. června 2010) činí 8 % ročně (aktuální repo sazba 1,0 % navýšená o 7 %).

⁶¹ Tedy k 1. 1. a 1. 7. konkrétního roku.

⁶² Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák M., a kol.: Občanský zákoník- komentář. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1396.

⁶³ Uživatel Red: Výpočet úroků z prodlení po novém, <http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html>, ze dne 2.9.2009.

kalendářnímu pololetí, ve kterém prodlení začalo. Jako příklad lze tedy uvést, že pro prodlení, které začalo 1. 1. bude rozhodná výše úroků k 31. 12. předchozího roku. Pro výběr správného mechanismu počítání úroků z prodlení je rozhodný první den prodlení, nikoliv období trvání prodlení. Ostatně to potvrzuje i stanovisko Nejvyššího soudu ČR, který ve svém rozhodnutí ze dne 5. 4. 2000, sp. zn. 25 Cdo 213/2000 uzavřel: „Pro stanovení výše úroků z prodlení není rozhodující, od kterého data věřitel úroky požaduje, nýbrž den, kdy se dlužník dostal do prodlení.“⁶⁴

Obdobně je tomu i v právu francouzském, kde každoročně stanoví výši úroků z prodlení vyhláška (décret) pro daný „civilní“ rok a po celý rok je tedy výše úroku z prodlení jednotná.⁶⁵ Důvodem k novelizaci stávající úpravy je dle důvodové zprávy k novele zpřesnění transpozice směrnice 2000/35/ES, o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, ve které se uvádí, že současný stav výpočtu úroku z prodlení není sice v rozporu s evropským právem, avšak je zbytečně složitý. Zajímavé také je, že původně novela navrhovala, aby se dle nového způsobu výpočtu počítaly i úroky z prodlení, které započalo před nabytím účinnosti této novely.⁶⁶ Tato možnost retroaktivity měla nejspíš za cíl celý proces výpočtu úroků z prodlení sjednotit a tím pádem co nejvíce zjednodušit, nicméně byla nakonec jako problematická z novely vypuštěna. Novelizace způsobu výpočtu výše úroku z prodlení se mi jeví jako logický důsledek harmonizační snahy evropského práva a dle mého názoru je zjednodušení v této oblasti žádoucí. Na druhou stranu se jedná už o čtvrtý mechanismus výpočtu úroků z prodlení podle obchodního zákoníku, který se bude v praxi uplatňovat, což může dle mého mínění na místo zamýšleného zjednodušení přinést spíše řadu obtíží.

⁶⁴ Fetter, R., W.: Úroky z prodlení nově od 1. 7. 2010, <http://www.ceskenoviny.cz/paragrafy/zpravy/uroky-z-prodleni-nove-od-1-7-2010-/433232>.

⁶⁵ Com. 31 mai 1983: Bull civ. IV, n 161.

⁶⁶ Uživatel Red: Výpočet úroků z prodlení po novém, <http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html>, ze dne 2.9.2009.

2.7. Úroky z prodlení de lege ferendae

Problematiku úroků z prodlení se zabývá vládní návrh nového občanského zákoníku v § 1815-1818. Návrh právní úpravy prodlení vychází z pojetí v dosud platném obchodním zákoníku a co do myšlenkového základu ji přejímá.⁶⁷ Ustanovení § 1815 stanoví: „Výši úroku z prodlení stanoví vláda nařízením; neujednají-li strany výši úroku z prodlení, považuje se za ujednanou výše takto stanovená.“ Z toho vyplývá, že na rozdíl od současné občanskoprávní úpravy, výše úroků z prodlení bude primárně stanovena dohodou stran, jako je tomu již dnes v úpravě obchodněprávní a dojde tak ke sjednocení občanskoprávní a obchodněprávní úpravy.

Ustanovení § 1817 pak nově stanoví podmínky prohlášení neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení soudem: „Věřitel má právo dovolat se neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení, které se odchyluje od zákona tak, že se zřetelem ke všem okolnostem a podmínkám případu zhoršuje jeho postavení, aniž je pro takovou odchylku spravedlivý důvod. Prohlásí-li soud ujednání za neúčinné, použijí se namísto něho ustanovení zákona, ledaže soud rozhodne v zájmu spravedlivého řešení jinak.“ Toto ustanovení je v návrhu občanského zákoníku novinkou a má dle mého názoru chránit věřitele zejména před „lichvářskými“ úroky či před jiným ujednáním, které zhoršuje jeho postavení vůči dlužníkovi. Problematickým se však v tomto případě může jevit jistý zásah soudu do již uzavřeného právního vztahu, což může mít negativní dopad na právní jistotu smluvních stran a celého vztahu jako takového. Odstavec druhý pak zakládá právo dovolat se neúčinnosti obchodních podmínek v rozsahu odporujícím prvnímu odstavci i právnické osobě založené k ochraně zájmů malých a středních podnikatelů.

Ustanovení § 1818 pojednává o ujednání stran ohledně placení úroku z prodlení ve splátkách: „Dojde-li k dohodě, že dluh již splatný bude plněn ve splátkách, a chce-li věřitel, aby dlužník ve splátkách platil i úroky z prodlení, musí to být výslovně dohodnuto.“ Z tohoto ustanovení tedy vyplývá, že způsob placení úroků z prodlení automaticky nesdílí způsob splacení „hlavního“ dluhu, nýbrž plnění úroku z prodlení ve splátkách musí být samostatně výslovně sjednáno. V této souvislosti mě napadá, zda toto ustanovení nemodifikuje zásadu, že právní úkony týkající se věci hlavní se zásadně

⁶⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>.

týkají i jejího příslušenství. Na druhou stranu i příslušenství je samostatnou věcí v právním smyslu a lze tedy ohledně něj činit i samostatné právní úkony.⁶⁸

Dále je posun oproti současné úpravě především v konstrukci návrhu formulujícího obecný důvod, podle něhož i prodlení věřitele opravňuje dlužníka k odstoupení od smlouvy.

2.8. Zákaz úročení příslušenství

V českém právu platí zásada zapovězení anatocismu tj. zákaz braní úroků z úroků, což může v praxi činit problémy. Podle Vymazala⁶⁹ může nastat aplikačně nejasná situace v případě, kdy se dlužník dostane do prodlení nejen s plněním základního předmětu plnění (např. jistiny), ale též s plněním nesankčních smluvních úroků (např. ze smlouvy o úvěru). Placení úroků dlužníkem v případě smlouvy o úvěru je totiž přímo jejím pojmovým znakem, tudíž ji není možné uzavřít bezúročně.⁷⁰ Obligační vztah vyplývající ze smlouvy o úvěru je bez ohledu na povahu účastníků vztahem obchodněprávním.⁷¹ V této souvislosti vznikla v praxi otázka, zda se u soudu může věřitel úspěšně domoci přiznání úroku z prodlení nejen z jistiny, ale i z částek řádného úroku po jeho splatnosti. Nejvyšší soud ČR se nejprve se ve svém rozhodnutí ze dne 4. 3. 2002, sp. zn.: 33 Odo 47/2002, přiklonil k názoru, že se nesplacené smluvní úroky stávají dluhem a věřitel má právo požadovat po dlužníkovi úrok z prodlení z nezaplacených smluvních úroků.

Stěžejní význam má však rozhodnutí velkého senátu obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn.: 35 Odo 101/2002, které ustoupilo od výše uvedeného pojetí. Nejvyšší soud ČR postavil svou argumentaci na rozlišení hlavního a vedlejšího peněžitého závazkového vztahu. „Jestliže kauza směřuje přímo k zaplacení, jedná se o hlavní závazkový vztah. Vedlejším závazkovým vztahem je vztah úrokový, který vzniká pouze, když existuje mezi účastníky vztah hlavní, a proto není

⁶⁸ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 1. Praha: ASPI, 2005, s. 280.

⁶⁹ Vymazal, L.: K zákazu úročení příslušenství, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>, ze dne 24. 4. 2008.

⁷⁰ Ustanovení § 497 obchodního zákoníku stanoví: "Smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky".

⁷¹ Viz ustanovení § 261 odst. 3 písm. d) obchodního zákoníku, který uvádí závazkový vztah ze smlouvy o úvěru jako absolutní obchod.

možné úroky dále úročit...Úročit lze totiž jen hlavní dluh a nikoliv příslušenství, které samo vzniklo právě úročením hlavního dluhu. Pokud se dlužník dostane do prodlení s plněním úroků, dostává se do prodlení s plněním příslušenství, nikoliv do prodlení s plněním vlastního dluhu.“

Podle Vymazala⁷² Nejvyšší soud ČR vykládá pojem "peněžitý závazek" v § 369 odst. 1 obchodního zákoníku příliš restriktivně, a to zejména s poukazem na legální definici termínu "příslušenství" obsaženou v § 121 odst. 3 občanského zákoníku a doktrinní rozlišení hlavního a vedlejšího závazku. Podle výkladu Nejvyššího soudu ČR ani občanský, ani obchodní zákoník neznají majetkové sankce pro případ prodlení s placením příslušenství pohledávky. Přestože Nejvyšší soud ČR opírá své názory o popsanou konstrukci, překvapivě nevykládá právo účastníků dohodnout se, že se sjednané úroky stanou součástí jistiny a bude je tak v případě prodlení dlužníka možné úročit úrokem z prodlení. Tímto postupem se dle Vymazala smluvní úrok pouze "technicky" připočítá k jistině, ale na podstatě věci, tedy že se úročí smluvní úrok, respektive příslušenství, se nic nezmění, celý problém se pouze obejde, aby se vyhovělo popsané právní konstrukci. Uvedené "zvyšování jistiny" má nadto různé mimovolné dopady účetní, technické, finanční (vyšší soudní poplatek atd.) a jiné. Dle Vymazala je zapovězení anatocismu z hlediska zaběhnuté obchodní praxe v hrubém rozporu s obchodními zvyklostmi. „Povinnost placení smluvního úroku je běžnou součástí mnoha typů závazkových vztahů, stejně tak jako dohoda stran o peněžitých sankcích pro případ prodlení s placením závazku (včetně prodlení s plněním smluvních úroků).“ Nezaplacený smluvní úrok je z jeho pohledu dluhem, závazkem. Podle jeho názoru by v zájmu právní a hospodářské jistoty stačilo místo konstrukce "zvyšování jistiny" přijmout interpretační závěr, že peněžitým závazkem jsou též nesplacené smluvní úroky. Podle Vymazala by to mimo jiné odpovídalo smyslu, který § 369 odst. 1 obchodního zákoníku má- umožnit sankcionovat dlužníka pro případ prodlení s plněním peněžitého závazku. Obavy, aby v tomto případě nedocházelo k řetězení úroků z prodlení, nejsou podle něho na místě. „U úroků z prodlení totiž jejich další úročení nepřichází v úvahu, neboť ony samy (respektive povinnost jejich placení) jsou sekundárním nepříznivým právním následkem neboli odpovědnostní (sankční) povinností. Charakter smluvních úroků je odlišný, jsou primárním dluhem, nikoliv

⁷² Vymazal, L.: K zákazu úročení příslušenství, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>, ze dne 24. 4. 2008.

sekundárním následkem porušení povinnosti, proto by neměla chybět ani zákonná možnost hrozby sankce pro případ jejich neplacení.“ Odlišné pojetí než Nejvyšší soud České Republiky zastává dnes již Soudní dvůr Evropské Unie.⁷³ Též francouzské právo se k této problematice staví opačně a úročení příslušenství tak výslovně připouští.

Podle mého názoru Nejvyšší Soud ČR přistupuje k této problematice až příliš formalisticky a potlačuje tak autonomii vůle smluvních stran obchodního závazkového vztahu. Na druhou stranu je jeho výklad v souladu s pojetím úroku a úroku z prodlení jako příslušenství pohledávky a ze zásadou zákazu úročení příslušenství, přestože toto úročení v podstatě připouští umělým přirůstáním úroků k jistině. Vymazal dle mého názoru správně upozornil na odlišný charakter „běžných“ smluvních úroků a úroků z prodlení, nicméně jeho pohled na úroky jako primární dluh se mi zdá až příliš odvážný a nesprávný. To, že je placení úroku podstatnou náležitostí smlouvy o úvěru podle mě ještě neznamená změnu charakteru úroku jako takového a primárním dluhem dle mého mínění i tak zůstává pouze samotný poskytnutý úvěr (jistina).

2.9. Prodlení dlužníka podle § 369a ObchZ

V rámci úpravy prodlení dlužníka představuje určité specifikum § 369a ObchZ. Je důsledkem implementace směrnice č. 2000/35/ES o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích. Toto ustanovení se ovšem netýká všech obchodních závazkových vztahů. Podle odstavce 1 dopadá pouze na vztahy mezi podnikateli navzájem, mezi podnikateli a veřejnoprávními korporacemi a mezi podnikateli a státními příspěvkovými organizacemi. Ve všech těchto případech za podmínky, že předmětem vztahů je úplatná dodávka zboží nebo služeb. Navíc vzniká interpretační problém, které subjekty zahrnout pod pojem „veřejnoprávní korporace, když není v našem právu blíže vymezen. Jako určitou pomůcku lze využít definice orgánu veřejné moci v uvedené směrnici, která odkazuje na jakýkoliv smluvní subjekt, který je definován směrnicemi o veřejných zakázkách.⁷⁴

⁷³ Dřívější název Evropský soudní dvůr nahradil od účinnosti Lisabonské smlouvy pojem Soudní dvůr Evropské Unie. Např. Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 17. 3. 1998, sp. zn.: C-45/96, ve věci Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG v. Edgar Dietzinger, <http://curia.europa.eu>.

⁷⁴ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, 2009, s. 137.

Významný pro tuto práci je pak § 369a odst. 2 a 4 ObchZ ze kterého vyplývá, že strany závazkového vztahu mají možnost si splatnost ceny a výši úroku z prodlení dohodnout. Současně však je jejich smluvní svoboda omezena tím, že dohoda o výši úroků z prodlení odchylná od odstavců 2 a 3 nesmí být zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli. Přitom se má odchylná úprava posuzovat s ohledem na konkrétní okolnosti případu, praxi zavedenou mezi stranami a na obchodní zvyklosti. Dohoda zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli je výslovně prohlášena za neplatnou. Jde o neplatnost relativní ve smyslu § 267 odst. 1 ObchZ.⁷⁵ Zároveň však odstavec 4 v druhé větě připouští existenci dohody o splatnosti ceny a o výši úroku z prodlení, která je zneužívající, když stanoví, že se odstavce 2 a 3 a výše úroků stanovená předpisy práva občanského použijí, jestliže pro odchylnou úpravu ve smlouvě neexistuje objektivní důvod. Ustanovení § 369a odst. 2 stanoví odchylnou úpravu splatnosti cen v případě, že splatnost není stanovena smlouvou. Dlužník je povinen cenu zaplatit do třiceti dnů, nikoliv ve lhůtě „bez zbytečného odkladu“ jak stanoví § 340 odst. 2 ObchZ. Současně je stanoven dostatečně určitě počátek této lhůty. Další odchylka spočívá v tom, že pro počátek běhu lhůty se nevyžaduje předchozí výzva k plnění.⁷⁶

Problematický pak je zejména odstavec 3, když právo na úrok z prodlení podmiňuje tím, že věřitel splnil své zákonné a smluvní povinnosti, dlužnou částku neobdržel a že nejde o případ, kdy dlužník za prodlení není odpovědný. Dle Plívy lze o vhodnosti a smyslu tohoto odstavce v našem právním řádu pochybovat, neboť ustanovení § 365 ObchZ konstruuje odpovědnost dlužníka za prodlení jako objektivní bez možnosti se jí zprostit. K názoru Plívy se přikláním, neboť ustanovení § 365 odst. 1 ObchZ sice stanoví, že dlužník není v prodlení pokud nemůže splnit svůj závazek v důsledku prodlení věřitele, to ovšem dle mého názoru neznamená, že by dlužník za prodlení nebyl odpovědný, nýbrž v takovém případě prodlení dlužníka vůbec nenastane, a proto se nejedná o důvod zproštění se odpovědnosti. Tato nejasnost podle mě mohla být způsobena též nepřesným překladem transponované směrnice, aniž by zamýšlela zúžení odpovědnosti dlužníka za prodlení.

⁷⁵ Neplatnost je stanovena pouze pro ochranu věřitele a věřitel se jí musí dovolat.

⁷⁶ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, 2006, s. 137.

3. Komparace smluvní pokuty a úroků z prodlení

První dvě kapitoly této práce vymezily základní modely smluvní pokuty a úroků v prodlení v kontextu obchodního zákoníku. Vzhledem k okolnosti, že většina ustanovení o smluvní pokutě je dispozitivní a strany se tak mohou od těchto základních konstrukcí odchýlit, často není na první pohled zřejmé, který druh sankce si strany vlastně ujednaly a zda se smluvní strany ujednáním smluvní pokuty tak trochu nepokoušejí obejít kogentní ustanovení zákona upravující úroky z prodlení. V momentě, kdy smluvní strany, ať už úmyslně či nevědomky, používají nepřesná zákonná označení obou institutů, dochází k celé řadě nejasností a problémů s tímto spojených. Určení toho, zda se jedná o smluvní pokutu či o úrok z prodlení je klíčové zejména v případě neshody smluvních stran, což může mít dalekosáhlé důsledky.

Obchodní ani občanský zákoník se nezabývá ani otázkou případného souběhu smluvní pokuty a úroku z prodlení. Řešení přípustnosti souběhu obou těchto institutů a dalších případných problémů, které mohou v souvislosti se smluvní pokutou a úroky z prodlení nastat je tak ponecháno na právní praxi a zejména pak na soudní judikatuře. Tato část práce vychází zejména z poznatků získaných v první a druhé kapitole, přičemž akcentuje na komparativní metodu právní argumentace a snaží se porovnat problematické aspekty obou institutů a to jak jednotlivě, tak v jejich souvislosti, upozornit na rozdíly i na některé shodné rysy smluvní pokuty a úroků z prodlení a nastínit tak případná řešení této problematiky.

3.1. Odlišný způsob vzniku

Na rozdíl od smluvní pokuty, s prodlením dlužníka vzniká nárok na úrok z prodlení přímo ze zákona, tedy aniž by si to strany ujednaly. V obchodněprávních vztazích si pak smluvní strany mohou dohodnout výši úroků z prodlení a to buď vyšší nebo nižší než stanoví prováděcí předpis. Úrok z prodlení představuje zákonnou sankci pro případ prodlení dlužníka s placením peněžitého plnění. Tato povinnost dlužníka nastává ode dne, kdy porušil svůj závazek k peněžitému plnění, to znamená ode dne, kdy nezaplatil dohodnutou finanční částku, ač se k tomu zavázal, a trvá do dne

skutečného splnění případně do zániku závazku jiným způsobem.⁷⁷ Právo na úrok z prodlení vzniká tedy věřiteli automaticky ze zákona již tím, že dlužník v době splatnosti neuhradí příslušnou peněžní částku. V této souvislosti Krajský obchodní soud Ostrava ve svém rozhodnutí ze dne 24. 10 1994, sp. zn.: 12 Cm 287/1993 rovněž stanovil, že předpokladem uplatnění nároku na zaplacení úroku z prodlení podle § 369 odst. 1 ObchZ není vyúčtování tohoto úroku, neboť nárok na úrok z prodlení vzniká ze zákona v důsledku prodlení se splněním peněžitého závazku, vyplývajícího z uzavřené smlouvy. V této souvislosti bych ještě poznamenala, že přestože se jedná o zákonnou sankci, obchodní zákoník nestanoví věřiteli povinnost tento úrok požadovat a vymáhat. Jestliže ale věřitel tohoto svého práva využije a úrok z prodlení vyžaduje, je dlužník povinen tyto úroky z prodlení uhradit.⁷⁸

Naproti tomu je smluvní pokuta jedním ze zajišťovacích prostředků splnění závazku, jehož aplikaci si musejí smluvní strany výslovně písemně ve smlouvě ujednat (od toho název „smluvní“ pokuta). Právo na smluvní pokutu je tudíž vždy podmíněno předchozí písemnou dohodou věřitele s dlužníkem. Bez této dohody právo na smluvní pokutu věřiteli nevznikne. Na odlišný způsob vzniku obou institutů též opakovaně upozornila soudní judikatura.⁷⁹

3.2. Rozdílný právní charakter

Smluvní pokuta je závazkem zajišťovacím, jehož účelem je zabezpečit včasné a řádné splnění dlužníkovi povinnosti a tím posiluje postavení věřitele a představuje sankci pro toho, kdo tuto povinnost porušil.⁸⁰ Posílení věřitele lze pak spatřovat v tom, že ujednání o smluvní pokutě poskytuje věřiteli další práva, která nevyplývají z hlavního závazkového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, nýbrž právě z vedlejšího ujednání o smluvní pokutě. Zajišťovací závazek je v akcesorickém vztahu k hlavnímu závazku, z čehož vyplývá, že pakliže není platně sjednán hlavní závazek, nemůže

⁷⁷ Richter, J.: Úrok z prodlení. Daňová a hospodářská kartotéka, č. 2/1994 ze dne 31. 1. 1994.

⁷⁸ Součková, I.: Výklad ke zdaňování úroků, Daňová a hospodářská kartotéka č. 12/1996, ze dne 25.6.1996, s. 157-162.

⁷⁹ Například rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 25. 10. 2007, sp. zn.: 25 Odo 371/2006 týkající se smluvní pokuty nebo rozhodnutí Krajského obchodního soudu Ostrava ze dne 24. 10 1994, sp. zn.: 12 Cm 287/1993 týkající se úroku z prodlení.

⁸⁰ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 1. Praha: ASPI, 2005, s. 133.

existovat závazek zajišťovací.⁸¹ Předpokladem je tedy existence dvou právních vztahů: vztahu hlavního jako určujícího a vztahu vedlejšího, kterým je právě ujednání o smluvní pokutě, a který sleduje osud vztahu hlavního. Ujednání o smluvní pokutě, stejně jako ostatní zajišťovací prostředky tak nemůže existovat samostatně. Na charakteru nesamostatného (akcesorického) vztahu nic nemění ani skutečnost, že smluvní pokutu je možno sjednat už při uzavření zajišťovaného vztahu, nebo až dodatečně, eventuálně i pro případ budoucího uzavření smlouvy. Na druhou stranu si je třeba uvědomit, že se jedná o samostatný majetkový nárok oprávněného, který je i samostatně vymahatelný.⁸²

Naproti tomu úrok z prodlení je ve smyslu § 121 odst. 3 ObčZ příslušenstvím pohledávky a má tudíž dle § 330 odst.1 ObchZ⁸³ přednost před hlavním závazkem, což má oproti smluvní pokutě mimo jiné za následek upřednostnění úroku z prodlení při započítávání dlužníkovu plnění na více závazků (viz § 330 odst.2 ObchZ⁸⁴).⁸⁵

Touto problematikou se zabýval i Nejvyšší soud České republiky ve svém usnesení ze dne 15. 2. 2006, sp. zn.: 32 Odo 22/2005, ve kterém zdůraznil, že smluvní pokuta netvoří příslušenství pohledávky. „Jde o samostatný zajišťovací institut, který na rozdíl od úroků z prodlení vznikajícího jako nepříznivý právní důsledek při prodlení, si smluvní strany musí včetně jeho výše písemně sjednat.“ V této souvislosti dále stanovil, že příslušenství pohledávky nemusí být sice v návrhu na zahájení řízení přesně vyčísleno, ale musí být v návrhu uveden druh příslušenství, které žalobce podle § 121 odst. 3 ObčZ požaduje, způsob, jímž lze určit jeho výši a den, od kterého má být soudem toto příslušenství přiznáno. „V dané věci tudíž žalobkyně pochybila, když ve svém petitu uvedla, pouze že požaduje zaplacení určité částky „s příslušenstvím“, blíže však druh příslušenství nespecifikovala.“

⁸¹ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 819.

⁸² Bejček, J.: Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1/1995, s. 31.

⁸³ Ustanovení § 330 odst. 1 ObchZ ve druhé větě stanoví: „Neurčí-li dlužník, který závazek plní, je splněn závazek nejdříve splatný, a to nejprve jeho příslušenství“.

⁸⁴ Ustanovení § 330 odst. 2 stanoví: „Při plnění peněžitého závazku se započte placení nejprve na úroky a potom na jistinu, neurčí-li dlužník jinak“.

⁸⁵ Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 64.

3.3. Povaha plnění

Smluvní pokuta mívá nejčastěji podobu jednorázové peněžité sankce, což potvrdil i Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 25. 7. 2007, sp. zn.: 32 Odo 612/2005: „Smluvní pokuta je zpravidla určena pevnou částkou, i bez závislosti na plynutí času (tedy jednorázově), a obvykle tudíž nebývá opětvujícím se plněním.“ To může mít význam, pokud strany sjednají sazbu smluvní pokuty, nespecifikují ale období, k němuž se má vztahovat. V případě, k němuž se váže citované rozhodnutí, se např. účastníci dohodli, že při prodlení s úhradou ceny objednatel uhradí 0,1 % dlužné částky. Dlužník namítal neurčitost ujednání, z něhož neplynulo, zda se má stanovená sazba hradit za den, týden, měsíc či rok prodlení. Odvolací soud ani Nejvyšší soud ČR v tom důvod neurčitosti nespatořovaly. Shodly se na tom, že (vzhledem k tomu, že si strany sjednaly smluvní pokutu) smluvená částka náleží věřiteli jednorázově.⁸⁶

Na druhou stranu smluvní pokuta může mít na rozdíl od úroků z prodlení též naturální povahu plnění. Návrh nového občanského zákoníku pro odstranění pochybností výslovně stanoví, že smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém. Toto ustanovení se mi však s ohledem na současnou (převážně dispozitivní) konstrukci smluvní pokuty a v souladu se zásadou smluvní volnosti v soukromém právu jeví jako nadbytečné. Přestože právní předpisy hovoří o „placení“ smluvní pokuty, není ani podle Bejčka vyloučeno, aby si strany sjednaly smluvní pokutu ve formě naturálního plnění (např. něco dát, učinit, strpět). Takové ujednání stran však není v obchodněprávních vztazích příliš vhodné pro obtížnost jejich převedení na peněžitý ekvivalent.⁸⁷

Úrok z prodlení má naproti tomu vždy povahu opakujícího se výhradně peněžitého plnění, jak dokládá např. stanovisko občanskoprávního kolegia a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, sp. zn.: Cpjn 202/2005.

Smluvní strany si ovšem mohou sjednat smluvní pokutu i v procentech za každý den prodlení např. formulací typu „v případě prodlení dlužník zaplatí věřiteli smluvní pokutu ve výši půl procenta z dlužného plnění denně“, tedy jako opakující se peněžité plnění obdobně jako úroky z prodlení, což bývá časté zejména v obchodněprávní

⁸⁶ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 24.4. 2008.

⁸⁷ Bejček, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, časopis Ekonom č. 30/1993, ze dne 22. 7. 1993.

praxi.⁸⁸ Takové ujednání smluvní pokuty pak může podle mého názoru v praxi činit problémy, zejména pokud strany neuvedou přesné zákonné označení sankce a není pak zcela jasné, zda si ujednaly smluvní pokutu nebo si smluvily výši úroků z prodlení podle obchodního zákoníku. Sjednání výše smluvní pokuty či způsobu jejího určení je tedy čistě věcí dohody účastníků a lze si ji tudíž sjednat stejným způsobem jako v případě úroků z prodlení.⁸⁹

3.4. Povaha zajišťovaného závazku

Úrok z prodlení přichází v úvahu výhradě při prodlení s plněním peněžitého závazku.⁹⁰ Jako peněžitý závazek si lze představit nejčastěji dlužnou částku, nebo například i náhradu škody. Je třeba však vzít na vědomí, že z nezaplacené a uplatněné peněžité smluvní pokuty rovněž podpůrně vzniká (není-li jiné dohody stran) nárok na úroky z prodlení s placením peněžité pohledávky. Úrok z prodlení je trestem za to, že si jedna strana bez svolení partnera čerpá na jeho úkor vynucený úvěr, proto vzniká věřiteli nárok na tento úrok podpůrně ze zákona a dá se použít jen při prodlení dlužníka s placením peněžité pohledávky.⁹¹

Smluvní pokutu si strany naopak musejí sjednat a může se týkat porušení jakékoliv právní, smluvní nebo zákonné, povinnosti. Smluvní pokuta se tedy může aplikovat i při prodlení s plněním závazku nepeněžitého. Toto pojetí potvrzuje i judikatura Nejvyššího soudu ČR např. ve svém rozhodnutí ze dne 24. 3. 1999, sp. zn.: 25 Cdo 119/99, které podotklo, že ujednání o smluvní pokutě zajišťující závazek k nepeněžitému plnění, které její výši činí závislou na době, po kterou trvá porušení smluvní povinnosti, není neurčité. Jako příklad lze uvést sjednání smluvní pokuty pro případ pozdního zhotovení díla.⁹² Na druhou stranu zákon nevylučuje sjednání smluvní pokuty za prodlení s placením peněžitého závazku.⁹³

⁸⁸ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 24. 4. 2008.

⁸⁹ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 26. 5. 1999, sp. zn.: 29 Cdo 969/ 99 nebo rozhodnutí Krajského soudu Ostrava ze dne 3. 2. 1994, sp. zn.: 15 Co 481/ 93.

⁹⁰ Ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ, § 369 odst. 1 ObchZ.

⁹¹ Bejček, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, časopis Ekonom č. 30/1993, ze dne 22. 7. 1993.

⁹² Ve smyslu ustanovení § 537 ObchZ.

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/ 98.

3.5. Promlčení

Otázka promlčení smluvní pokuty a zejména pak úroků z prodlení není dosud v literatuře dostatečně vyjasněna, přestože se jedná o problematiku, která je velice významná pro každodenní právní praxi. Jako klíčová se zde jeví zejména otázka, zda se nárok na smluvní pokutu promlčuje samostatně či se závazkem, ke kterému se vztahuje, jakož i stanovení počátku plynutí promlčecí doby a otázka, kdy uplyne promlčecí doba u úroku z prodlení. Pro odpovědi na tyto a další související otázky je třeba se opět obracet na judikaturu, která snad umožní zaujmout jednoznačnější stanovisko k této problematice.

Promlčení představuje obecný právní institut, který upravuje jak občanský, tak obchodní zákoník. Právní úprava promlčení práv z obchodních závazkových vztahů je v obchodním zákoníku upravena v § 387 až 408. Všechna ustanovení mají kogentní povahu. Právní následky promlčení určitého práva nastávají, jestliže toto právo není vykonáno před uplynutím promlčecí doby. Obecná promlčecí doba činí dle obchodního zákoníku čtyři roky. Zákonem stanovená promlčecí doba může být prodloužena, obchodní zákoník stanoví pouze omezení, že celková promlčecí doba nesmí být delší než deset let od doby, kdy promlčecí doba začala běžet poprvé. Následkem promlčení není zánik promlčeného práva jako takového, nýbrž oslabení nároku domoci se jeho plnění soudní cestou.⁹⁴ Dojde-li totiž při soudním vymáhání práva k uplatnění námitky promlčení, soud k námitce promlčení přihlédne a dané právo nepřizná. Jelikož však promlčené právo nezaniklo a trvá dále,⁹⁵ nic nebrání dlužníkovi v dobrovolném plnění. Obchodní zákoník v tomto ohledu dokonce stanoví, že jestliže dlužník splnil svůj závazek po uplynutí promlčecí doby, není oprávněn požadovat vrácení toho, co plnil, i když nevěděl v době plnění, že promlčecí doba již uplynula.⁹⁶ Promlčení podléhají všechna práva z obchodních závazkových vztahů s výjimkou práva vypovědět smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou.⁹⁷

Otázka promlčení fixní smluvní pokuty, tedy smluvní pokuty sjednané pevnou částkou, v praxi přílišné problémy nečiní. Jak potvrzuje rozsudek Nejvyššího soudu

⁹⁴ Od promlčení je třeba odlišit prekluzi, při které dochází k zániku práva.

⁹⁵ V podobě tzv. naturální obligace.

⁹⁶ Ustanovení § 389 ObchZ.

⁹⁷ Ustanovení § 408 ObchZ.

České Republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn.: 29 Odo 847/2001, právo na zaplacení fixní smluvní pokuty vzniká okamžikem porušení primárního závazku. K jejímu promlčení dojde uplynutím příslušné promlčecí doby počítané od prvního dne porušení hlavního závazku, ke kterému se smluvní pokuta vztahovala a nikoliv tedy až dnem splatnosti smluvní pokuty.⁹⁸ V této souvislosti jak odvolací, tak i dovolací soud nejprve řešily otázku počátku běhu promlčecí doby. Nejvyšší soud ČR v této souvislosti konstatoval: „Jde-li o práva ze závazků sekundárních (tedy o práva vzniklá z porušení povinností, jež jsou obsahem primárního závazku), řídí se počátek běhu promlčecí doby podle § 393 odst. 1 obchodního zákoníku.“⁹⁹ Nejvyšší soud ČR tímto konstatoval, že právo na zaplacení smluvní pokuty je právem vzniklým z porušení povinnosti, kterou zajišťuje, a je třeba aplikovat § 393 odst. 1 obchodního zákoníku, který počátek běhu promlčecí doby spojuje se dnem, kdy byla povinnost porušena. „Je nepochybné, že povinnost splnit závazek řádně a včas¹⁰⁰ je porušena již okamžikem marného uplynutí doby jeho splatnosti, přičemž za den, kdy byla povinnost nejdříve porušena, je třeba považovat první den prodlení dlužníka.“

Složitější je otázka promlčení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou za každý den prodlení s úhradou hlavního závazku, jež může na první pohled připomínat úroky z prodlení smluvené podle obchodního zákoníku. Touto problematikou se rovněž detailně zabývá výše zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu ČR.¹⁰¹ Otázkou je, zda počátek promlčecí doby u smluvní pokuty, která bude nabíhat za každý den prodlení a jejíž nominální částka se tak každý den bude zvyšovat, se má počítat od prvního dne prodlení se splacením primárního závazku jako je tomu u fixně stanovené smluvní pokuty, tedy de facto spolu s jistinou, nebo samostatně.¹⁰² V tomto případě Nejvyšší soud dospěl k závěru opačnému než je tomu u fixně stanovené smluvní pokuty, když ve svém rozhodnutí konstatoval: „Povinnost splnit závazek řádně a včas v důsledku jejího porušení a nastalého prodlení nezaniká a trvá dál až do doby poskytnutí řádného plnění

⁹⁸ Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-18556110-promlzeni-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>, ze dne 30.5.2006.

⁹⁹ S výjimkou zvláštní úpravy obsažené v § 393 odst. 2 a § 398 obchodního zákoníku.

¹⁰⁰ Srov. § 365 ObchZ.

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 2003, č. 36.

¹⁰² Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-18556110-promlzeni-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>, ze dne 30.5.2006.

nebo do doby, kdy zanikne jiným způsobem,¹⁰³ přičemž povinnost, jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou, je dlužník zavázán plnit (není-li sjednáno jinak) i po jejím zaplacení.¹⁰⁴ Proto každým dalším dnem po dobu, po kterou trvá prodlení, dlužník opětovně porušuje svoji povinnost plnit řádně a včas a proto za každý další den prodlení vzniká věřiteli další právo na smluvní pokutu. U práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku proto počíná běžet promlčecí doba ve smyslu § 393 odst. 1 obchodního zákoníku nejen prvním dnem prodlení, ale i každým dalším dnem prodlení, za který vzniklo věřiteli další právo na smluvní pokutu. Právo na zaplacení takto sjednané smluvní pokuty vzniklé za určitý den prodlení se proto promlčí uplynutím čtyřleté promlčecí doby počítané od tohoto dne.“¹⁰⁵ Z výše uvedeného závěru Nejvyššího soudu tedy vyplývá, že k porušení povinnosti, s jejímž plněním je dlužník v prodlení, dochází nejen první den, ale opakovaně po celou dobu, dokud povinnost nezanikne. Proto v takovém případě vzniká oprávněné osobě právo na zaplacení smluvní pokuty opakovaně. Promlčecí doba pak podle tohoto názoru běží samostatně pro právo na zaplacení takto sjednané smluvní pokuty za každý den prodlení. Podle Sedláčka¹⁰⁶ v praxi takový výklad znamená, že po uplynutí příslušné promlčecí doby ode dne, kdy poprvé vznikl nárok na smluvní pokutu sjednanou procentní sazbou z určité částky za každý den prodlení, dojde k promlčení smluvní pokuty pouze za první den promlčení. „V případě např. čtyřleté promlčecí doby pak bude po pěti letech promlčena smluvní pokuta "jen" za období prvního roku ode dne, kdy smluvní pokuta začala nabíhat. To vše bez ohledu na to, zda už došlo k promlčení jistiny, či nikoliv.“ Tento výklad je však dle mého názoru příliš extenzivní a znamená určitý průlom do právní jistoty a tím do jisté míry popírá hlavní účel institutu promlčení, a to čelit vleklým soudním sporům, kdy v důsledku plynutí času dochází ke ztížení možnosti dokazování. Sedláček dále zobecnil, že na základě výše uvedeného rozsudku Nejvyššího soudu ČR lze rovněž dospět k závěru, že je možné požadovat smluvní pokutu sjednanou za každý den prodlení i po promlčení hlavního závazku a že věřitel promlčené pohledávky tak má vlastně fakticky určitou možnost nutit dlužníka ke

¹⁰³ Srov. § 365 ObchZ.

¹⁰⁴ Ustanovení § 545 odst. 1 ObčZ.

¹⁰⁵ Srov. § 393 odst. 1, § 387 odst. 1 a § 397 obchodního zákoníku.

¹⁰⁶ Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-18556110-promlцени-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>, 30.5.2006.

splnění hlavní pohledávky tím, že bude opětovně uplatňovat práva na smluvní pokutu za každý den prodlení dlužníka s plněním.¹⁰⁷ Tento závěr mi rovněž připadá poněkud problematický, neboť dle mého názoru dává věřiteli možnost domáhat se svého práva prakticky po neomezenou dobu, bez ohledu na úspěšně vznesenou námitku promlčení dlužníkem u soudu, a tím z institutu promlčení činí jakýsi nástroj sloužící k útlaku dlužníka na místo jeho primární funkce a to posilovat právní jistotu.

Vzhledem ke zmiňované podobnosti mezi smluvní pokutou sjednanou jako procentní sazba z určité částky za každý den prodlení a úrokem z prodlení, by se na první pohled mohlo zdát, že se závěry výše zmiňovaného judikátu Nejvyššího soudu ČR¹⁰⁸ budou aplikovat obdobně i na úrok z prodlení. Nicméně Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru opačnému, když ve svém rozhodnutí z 31. 8. 2006, sp. zn.: 21 Cdo 3173/2005 vyslovil, že právo na celou částku úroku z prodlení, a to za celé prodlení, bez ohledu na jeho konečnou délku, se promlčuje od jediného dne, jímž je první den prodlení. Závěr Nejvyššího soudu ČR zde vychází z pojetí úroků z prodlení jako příslušenství pohledávky, které sdílí osud věci hlavní. S názorem dovolatele, podle kterého každý den prodlení vzniká nový samostatný jednotlivý závazek, neboť každým dalším dnem dlužník porušuje svoji povinnost plnit řádně a včas, a proto za každý další den prodlení vzniká věřiteli další nové právo na úrok z prodlení, nelze podle Nejvyššího soudu ČR souhlasit. Tím totiž dovolatel ve svých důsledcích (v rozporu se zákonem) popírá, že by povinnost platit úrok z prodlení jako právní následek prodlení dlužníka se splněním dluhu (závazku) byla příslušenstvím pohledávky tomuto dluhu odpovídajícímu a že by tedy povinnost platit úroky z prodlení představovala vedlejší (akcesorický) závazkový právní vztah jako je tomu u smluvní pokuty. V soudní praxi nejsou žádné pochybnosti o tom, že úroky z prodlení mají povahu opětujících se dávek, které lze věřiteli přiznat soudním rozhodnutím, i když se stanou splatnými teprve v budoucnu. Znamená to mimo jiné, že pro povinnost dlužníka platit úroky z prodlení jsou rozhodující jen okolnosti, které nastaly v době, kdy došlo k prodlení se splněním dluhu z hlavního závazkového právního vztahu. „Povinnost dlužníka platit úroky z prodlení v budoucnu zanikne, dojde-li ke splnění závazku nebo k jeho zániku z jiného důvodu, popřípadě se

¹⁰⁷ Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-18556110-promlzeni-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>, 30.5.2006.

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001, Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek, 2003, č. 36.

(ve svém obsahu) změni, změni-li se okolnosti, které byly významné pro výši úroků z prodlení.“ Nejvyšší soud ČR z uvedených důvodů dospěl k závěru, že povinnost platit úroky z prodlení se splněním úvěru nebo jiného dluhu (závazku) nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku.¹⁰⁹

Celkem v nedávné době tyto závěry Nejvyšší soud ČR potvrdil ve svém rozsudku ze dne 8.2.2007, sp. zn.: 21 Cdo 681/2006, ve kterém znovu konstatoval, že povinnost dlužníka platit úroky z prodlení se splněním úvěru nebo jiného dluhu (závazku) nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku; tímto dnem počíná u tohoto práva podle ustanovení § 393 odst. 1 ObchZ běžet promlčecí doba a jejím uplynutím se právo promlčí „jako celek“. Z uvedeného rozsudku je zřejmé, že není možné, aby část nároku na úrok z prodlení byla promlčena a část nikoliv.¹¹⁰

Rozdílný běh promlčecí doby zde tedy odráží jeden z podstatných rozdílů mezi smluvní pokutou a úrokem z prodlení neboť jak již bylo výše uvedeno, smluvní pokuta není na rozdíl od úroků z prodlení, ani příslušenstvím pohledávky (jedná se o samostatný nárok), ani opětující se dávkou, kterou by bylo možné věřiteli soudním rozhodnutím přiznat i do budoucna.¹¹¹

3.6. Prodlení s úhradou smluvní pokuty a úroků z prodlení

Je-li dlužník v prodlení s úhradou smluvní pokuty, věřiteli náleží úrok z prodlení z dlužné částky smluvní pokuty. Právo na smluvní pokutu je sice právem akcesorickým, ale na rozdíl od úroků z prodlení nespadá mezi příslušenství pohledávky. Takto shodně judikoval i Nejvyšší soud ČR v několika svých rozhodnutích, které se zabývají splatností nároku na smluvní pokutu. Nejvyšší soud ČR opakovaně dospěl k závěru, že dlužník je v prodlení s placením smluvní pokuty teprve od její splatnosti a věřitel tudíž může z částky smluvní pokuty požadovat úrok z prodlení.¹¹² V tomto ohledu se dle

¹⁰⁹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. srpna 2006, sp. zn.: 21 Cdo 3173/2005, www.nsoud.cz.

¹¹⁰Uživatel Red.: K promlčení práva na úroky z prodlení, <http://www.elaw.cz/cs/judikatura/31-vnitrostatni-/89-k-promleni-prava-na-uroky-z-prodleni.html>, ze dne 28.07.2009.

¹¹¹Též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2002, sp. zn.: 29 Odo 847/2001, www.nsoud.cz.

¹¹²Viz k tomu např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2003, sp. zn.: 33 Odo 105/2003, či ze dne 15. 12. 2005, sp. zn.: 33 Odo 1325/2004.

mého názoru konstrukce smluvní pokuty jeví jako velmi výhodná a příznivá pro věřitele, neboť posiluje jeho postavení tím, že v případě prodlení s hrazením sankce sjednané, tedy se smluvní pokuty, vzniká věřiteli z této neuhrazené sankce právo na sankci zákonnou, tedy na úrok z prodlení.

K opačnému závěru dospěl velký senát Nejvyššího soudu ČR v otázce prodlení dlužníka s úhradou úroku z prodlení, když ve svém rozhodnutí ze dne 24. 3. 2004, sp. zn.: 35 Odo 101/2002 vyslovil zákaz úročení příslušenství. Vznikne-li tedy věřiteli nárok na úrok z prodlení a dlužník tento úrok z prodlení včas neuhradí, nepřísluší za to věřiteli žádná kompenzace. Zákonný úrok z prodlení na dlužnou částku úroku z prodlení nedopadá a dohoda o smluvních úrocích by v tomto případě byla neplatná.¹¹³

3.7. Nepřiměřená výše

O výši smluvní pokuty a moderačním právu soudu stručně pojednává již kapitola 1.5. a 1.6. této práce. Výši úroků z prodlení se pak podrobně zabývá kapitola 2.6.. Tato část práce se snaží upozornit zejména na rozdílné důsledky jejich nepřiměřené výše a na rozdílná hlediska, kterými se soud při posuzování nepřiměřené výše řídí.

Úvodem je nutné předestlat základní rozdíly v konstrukci právních důsledků nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty mezi obecným občanským právem a právní úpravou obsaženou v obchodním zákoníku. Podle § 301 obchodního zákoníku může soud nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu v obchodněprávních vztazích snížit (moderovat). Tím obchodní zákoník prakticky vylučuje, aby bylo ujednání o smluvní pokutě v obchodním právu shledáno jako celek nemravné pro nepřiměřenost. Sjednají-li tedy strany obchodního vztahu nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu, nezakládá to neplatnost dohody jako takové, nýbrž jen právo soudu takovou pokutu snížit.¹¹⁴

Dle Čecha určitou nejasnost vyvolává rozhodnutí ze dne 30. 5. 2007, sp. zn.: 33 Odo 438/2005, v němž Nejvyšší soud ČR (v souvislosti s nepřiměřeně vysokou smluvní pokutou ve vztahu podřízeném obchodnímu zákoníku) podotkl: „Rovněž případné uplatnění moderačního práva soudu snížit výši smluvní pokuty (v případě

¹¹³ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 23.4. 2008.

¹¹⁴ Čech, P., K přiměřenosti smluvní pokuty, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>, ze dne 29.5.2008.

obchodněprávních vztahů) přichází v úvahu jen tehdy, byla-li smluvní pokuta sjednána platně.“ V reakci na toto rozhodnutí Čech vyjadřuje obavu, zda tato poznámka nenaznačuje novou kategorii nepřiměřené obchodněprávní smluvní pokuty, u které by soudy již ani neuvažovaly o moderaci, když ujednání o ní by jako celek (vzhledem k extrémní nepřiměřenosti) považovaly od počátku za neplatné. Tato obava však dle mého názoru není na místě a novou kategorií nepřiměřené smluvní pokuty nezakládá. Poznámka Nejvyššího soudu ČR zde vychází z pojetí smluvní pokuty jako vedlejšího zajišťovacího závazku a pokud by smluvní pokuta nebyla platně sjednána, pak se mi posuzování její výše rovněž jeví jako bezpředmětné, neboť v takovém případě již dle mého názoru není co posuzovat.

Platná úprava v občanském zákoníku naproti tomu moderaci excesivní smluvní pokuty nepřipouští. Jediným řešením je neplatnost dohody o smluvní pokutě.¹¹⁵

Při posuzování výše smluvní pokuty a její přiměřenosti soud bere v úvahu celou řadu kritérií. Kromě ohledu na význam a hodnotu zajišťované povinnosti, se soud zabývá i posuzováním výše úroků z prodlení, které by v daném případě při prodlení přicházely v úvahu. Nejvyšší soud ČR bral v úvahu kritérium výše úroků z prodlení např. ve svém rozhodnutí ze dne 15. prosince 1998, sp. zn.: 33 Cdo 237/98, ve kterém prohlásil: „Sjednaná výše smluvní pokuty je nepřiměřená a to jak s ohledem na význam a hodnotu zajišťované povinnosti, tak i s ohledem na výši úroku z prodlení, který by v daném případě při prodlení se zaplacením splátek kupní ceny přicházel v úvahu. Při nepřilíš velkém prodlení dosahuje smluvní pokuta již výše splátky. Takto sjednaná smluvní pokuta též mnohonásobně převyšuje úrok z prodlení stanovený jako sankční postih za prodlení s plněním peněžitého závazku, což platí i pro úroky požadované peněžními ústavy při poskytnutí finančních prostředků na základě úvěrové smlouvy, což vše vede k závěrům o její nepřiměřenosti.“¹¹⁶

Dalším důležitým a v občanském právu hlavním kritériem při posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty je podle judikatury Nejvyššího soudu ČR výše očekávané škody, a to souhrn všech škod, které lze pro případ porušení zajištěné povinnosti rozumně očekávat v právní sféře věřitele. Jakmile se smluvní pokuta (sjednaná podle občanského zákoníku) od této sumy výrazně odchýlí, bude dohoda o ní

¹¹⁵ Viz ustanovení § 39 Občanského zákoníku.

¹¹⁶ Obdobně např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 22.7.1999, sp. zn.: 29 Cdo 1589/99.

neplatná.¹¹⁷ Výši případné škody je pak nutno posuzovat v době, kdy se uzavírá dohoda o smluvní pokutě a skutečná výše škody, která reálně vznikla následkem porušení povinnosti, nemůže být pro posuzování přiměřenosti smluvní pokuty významná.¹¹⁸ Tento závěr se mi jeví jako logický důsledek jedné z hlavních funkcí smluvní pokuty a tou je právě paušalizovaná náhrada škody.

Posuzování přiměřenosti smluvní pokuty v režimu obchodního zákoníku Nejvyšší soud ČR postupně vystavěl na jiném právním základě, který do značné míry souvisí s možností soudní moderace nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty. Nejvyšší soud ČR zdůraznil, že výše škody je zákonným limitem případného snížení, nikoliv kritériem pro posouzení, zda je pokuta nepřiměřená, zda jsou tedy vůbec naplněny předpoklady pro moderaci. „Výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti není kritériem pro snížení smluvní pokuty, nýbrž pouze hranicí, pod kterou nelze pokutu snížit.“¹¹⁹ Tuto koncepci Nejvyšší soud ČR plně rozvinul v zásadním rozhodnutí z 18. ledna 2005, sp. zn.: 32 Odo 400/2004, jehož odůvodnění podrobně rozvádí, jak by si měl soudce počínat při aplikaci § 301 obchodního zákoníku a jakými kritérii by se měl přitom řídit: „Rozhodnutí soudu o použití jeho moderačního práva ve smyslu § 301 ObchZ, kdy nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sníží, je výsledkem určitého procesu rozhodování, který zahrnuje tři postupné fáze. V první fázi soud řeší otázku, zda byla sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta. Pro toto posouzení zákon žádná kritéria nestanoví; závěr o tom, zda je sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta, je tedy věcí volného uvážení soudu. Není rovněž vyloučeno, aby soud již při posuzování této otázky přihlédl k významu a hodnotě zajišťované povinnosti, zákon mu to však neukládá. V případě, kdy soud dojde k závěru o nepřiměřenosti smluvní pokuty, nastupuje druhá fáze jeho rozhodování, kdy posoudí, zda-li použije svého moderačního práva či nikoli, tj. zda-li nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sníží. Ustanovení § 301 obch. zák. zakotvuje právo soudu, nikoli však jeho povinnost snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu. Zákon ani v této druhé fázi nevymezuje žádná kritéria pro rozhodnutí soudu, zda svého moderačního práva použije, a je rovněž věcí jeho úvahy, zda při tomto posouzení přihlédne případně i k významu a hodnotě

¹¹⁷ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 30. 4. 2002, sp. zn.: 33 Odo 96/2001.

¹¹⁸ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>, ze dne 29.5.2008.

¹¹⁹ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 16. prosince 2003, sp. zn.: 32 Odo 631/2002.

zajišťované povinnosti. Bude-li výsledkem druhé fáze rozhodování soudu jeho závěr, že svého moderačního práva využije, nastupuje poslední třetí etapa jeho rozhodování, kdy posuzuje, až kam (v jakém rozsahu) nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sníží. Teprve v této poslední fázi rozhodování je soud ze zákona povinen přihlédnout k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, přičemž možnost soudu snížit smluvní pokutu není neomezená- věřitel má vždy právo na pokutu alespoň ve výši vzniklé škody.“

Z výše uvedeného vyplývá závěr, že ustanovení § 301 ObchZ neukládá soudu povinnost přihlédnout k hodnotě a významu zajišťované povinnosti při posouzení přiměřenosti (nepřiměřenosti) smluvní pokuty, ani při rozhodování, zda svého moderačního práva využije, nýbrž pouze při následném posouzení rozsahu snížení smluvní pokuty. O rozpor s § 301 ObchZ by podle Čecha mohlo jít v případě, že by soud snižoval smluvní pokutu nikoli nepřiměřenou, nebo za situace, že by smluvní pokutu snížil bez přihlédnutí k hodnotě a významu zajišťované povinnosti nebo až za hranici škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením smluvní povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. Lze shrnout, že pokud jde o obchodněprávní vztahy, ponechal Nejvyšší soud ČR soudům mimořádnou volnost v posuzování, zda pokuta je, či není nepřiměřená včetně kritérií pro takové rozhodování. Jistě nelze vyloučit, aby soudy v této fázi přihlížely k výši škody, kterou bylo možné rozumně očekávat v době uzavírání dohody o smluvní pokutě, jak plyne z judikatury z oblasti obecného občanského práva, není to však nezbytné, podobně jako není nutné zohledňovat hodnotu a význam zajišťované povinnosti. Vyjde-li soud při své volné úvaze z jiných hledisek, rozhodnutí nebude nezákonné.¹²⁰

Co se týče nepřiměřené výše úroků z prodlení smluvených podle obchodního zákoníku, na rozdíl od smluvní pokuty sjednané podle obchodního zákoníku, soudy nesmějí přikročit k moderaci nepřiměřeně vysoké sazby úroku z prodlení, a to ani cestou posouzení jen části takového úroku jako odporující dobrým mravům. Potvrzuje to například rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 2005, sp. zn.: 32 Odo 1022/2004: „Úvahy o tom, že by byl odůvodněn vyšší úrok než obvyklý a že by sjednání úroku z prodlení bylo neplatné jen ve zbývající části, jsou bezpředmětné s

¹²⁰ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>, ze dne 29.5.2008.

¹²⁰ Faldyna, F., a kol.: Obchodní právo. Meritum. Praha: Aspi, 2005.

ohledem na judikaturu, dle níž v daném případě stíhá neplatnost dle § 39 ObčZ pro rozpor s dobrými mravy celý úkon, nikoli pouze jeho část.“ Důsledkem nepřiměřeně vysokého úroku z prodlení je tudíž vždy neplatnost celého ujednání.¹²¹

Důvody nepřiměřené výše úroků z prodlení v souvislosti se zásadami poctivého obchodního styku se zabýval Nejvyšší soud České Republiky například ve svém rozsudku ze dne 13. 2. 2003, sp. zn.: 32 Odo 400/2002: „ Při posuzování přiměřenosti či nepřiměřenosti výše úroku z prodlení je třeba klást důraz na konkrétní okolnosti a podmínky daného případu a nestačí posouzení jen podle samotné výše úrokové sazby a případnou nepřiměřenost nelze ani vyvozovat pouze z nepoměru sjednaného úroku a hodnoty zajišťovaného závazku.“ V tomto rozsudku dále Nejvyšší soud České Republiky dospěl k závěru, že při určení nepřiměřenosti výše sjednaných úroků z prodlení je třeba se též zabývat jak důvody, které ke sjednání konkrétní výše úroku z prodlení vedly a okolnostmi, které je provázely, tak důvody nesplnění zajištěného závazku, popřípadě i dopady přiznání sjednaného úroku z prodlení na osobu, vůči které je uplatňován. Jako jednu ze zásad poctivého obchodního styku Nejvyšší soud České Republiky uznal i včasné placení, což ostatně opakovaně potvrdil i ve svém pozdějším rozsudku z 27. 11. 2003, sp. zn.: 32 Odo 468/ 2003. V tomto rozhodnutí dále zdůraznil, že úrok z prodlení má nejen sankční, ale i zajišťovací a uhrazovací funkci, přičemž posledně dvě uvedené funkce chrání postavení subjektu, kterému není plněno včas tím, že mu skýtá určitou jistotu splnění jeho nároku a náhradu vzniklých ztrát v důsledku pozdního splnění.

¹²¹ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, <http://pravniciradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>, ze dne 29.5.2008.

3.8. Vztah k náhradě škody

Smluvní pokuta, jak již bylo shora zmíněno, plní funkci paušalizované náhrady škody. To v podstatě znamená, že si strany případnou náhradu škody předem sjednají ujednáním smluvní pokuty, z čehož plyne blízká spojitost mezi oběma instituty.¹²² Paušalizující funkce smluvní pokuty dominovala ještě koncepci všeobecného zákoníku občanského.¹²³ Ustanovení o smluvní pokutě (ujednání náhradní částky) zákoník nejenže systematicky řadil do právní úpravy odpovědnosti za škodu, ale současně výslovně vázal vznik práva na smluvní pokutu na naplnění předpokladu vzniku újmy. Bez toho, aby věřiteli vznikla alespoň nějaká újma, mu nemohl vzniknout ani nárok na smluvní pokutu, třebaže vyšší. Pohrůžka sankcí tak působila spíše druhotně a neplnila apriorní funkci takových ujednání.¹²⁴

Dle současné právní úpravy věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta, ledaže z ujednání účastníků by vyplývalo něco jiného. Jinak řečeno účastník, který poruší smluvní povinnost je zavázán smluvní pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda.¹²⁵ Jedná se o ustanovení dispozitivní a strany se tedy mohou v ujednání o smluvní pokutě dohodnout, že náhrada škody bude požadována, pokud vznikne. Sjednají-li si strany smluvní pokutu, věřiteli podle zákona náleží právo na smluvní pokutu i v případě, že by škoda sice vznikla, ale její výše by nedosahovala částky smluvní pokuty. Obdobně bude věřitel oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu, tedy ve výši rozdílu mezi smluvní pokutou a vzniklou škodou jen pokud se o tom účastníci dohodli. Jestliže taková dohoda nebyla mezi účastníky uzavřena, nárok na tuto náhradu škody věřitel nemá, i kdyby taková škoda vznikla.¹²⁶ Ustanovení § 545 odst. 2 ObčZ tudíž na rozdíl od francouzského práva nerozlišuje, jaký je volní vztah dlužníka k porušení hlavního závazku. Code Civil totiž stanoví, že pokud dlužník porušení povinnosti zavinil úmyslně nebo v hrubé nedbalosti, věřitel může požadovat plnou náhradu škody a není omezen výší sjednané smluvní

¹²² Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 59.

¹²³ Ustanovení § 1336 Všeobecného zákoníku občanského (ABGB), vyhlášen 1. 6. 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s platností pro všechny země tehdejšího rakouského císařství.

¹²⁴ Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>, ze dne 29.5.2008.

¹²⁵ Ustanovení § 544 odst. 1 a § 545 odst. 2 ObčZ.

¹²⁶ Faldyna, F., a kol.: Obchodní právo. Meritum. Praha: Aspi, 2005, s. 225.

pokuty. Z výše uvedeného tedy plyne, že sjednaná smluvní pokuta ve svém důsledku limituje náhradu škody, na níž vzniká nárok přímo ze zákona. Dle mého názoru však smluvní pokuta věřiteli usnadňuje situaci v tom, že nemusí prokazovat vznik škody ani její výši.

Škoda má být primárně hrazena v penězích.¹²⁷ Na rozdíl od smluvní pokuty však není vyloučena ani náhrada škody *restitutio in integrum*.¹²⁸ Náhrada škody dle obchodního zákoníku nevyžaduje zavinění. Je tedy stejně jako smluvní pokuta (sjednaná podle obchodního zákoníku) postavena na principu objektivním, s tím rozdílem, že obchodní zákoník pro případ povinnosti hradit smluvní pokutu nepřipouští žádné liberační důvody, tedy okolnosti nezávislé na vůli povinné strany, neodvratitelné, nepředvídatelné a bránící splnění povinnosti (tzv. vyšší moc), které je možné uplatnit u náhrady škody. Ještě bych chtěla zmínit, že na rozdíl od moderačního práva soudu v případě smluvní pokuty sjednané podle obchodního zákoníku, náhradu škody v obchodněprávních vztazích nemůže soud snížit.¹²⁹

Úrok z prodlení a smluvní pokuta mají svůj společný původ právě v náhradě škody jako nároky odpovědnostní povahy. Dle Kovaříka „Smluvní pokuta a úroky z prodlení jsou jen dvěma blízkými větvemi téhož stromu, to jest náhrady škody.“¹³⁰ Systematika všeobecného občanského zákoníku byla však v dalších kodifikacích opuštěna a smluvní pokuta byla formálně vyňata z úpravy náhrady škody a zařazena mezi instituty zajišťovací.¹³¹

Co se týče vztahu náhrady škody a úroků z prodlení věřitel má podle § 369 odst. 2 obchodního zákoníku nárok na náhradu škody způsobené prodlením se splněním peněžitého závazku, pokud tato škoda není kryta úroky z prodlení. Na rozdíl od smluvní pokuty nárok na plnění úroků z prodlení tudíž nevyklučuje náhradu škody přesahující výši těchto úroků,¹³² ale pouze se na náhradu škody započítává. Jestliže však strany smlouvy zajistí splnění závazku k peněžitému plnění paralelně též smluvní pokutou, § 369 odst. 2 obchodního zákoníku, respektive § 519 občanského zákoníku se neuplatní. Obě ustanovení sice přiznávají věřiteli nárok na náhradu škody, který není kryt částkou

¹²⁷ Ustanovení § 442 odst. 2 ObčZ, § 378 ObchZ.

¹²⁸ Uvedení v předešlý stav.

¹²⁹ Ustanovení § 386 odst. 2 ObchZ, na rozdíl od § 450 ObčZ.

¹³⁰ Kovařík, Z.: Smluvní pokuta. Právní rozhledy č. 9/1999

¹³¹ Kovařík, Z., op. cit. Sub 40, s. 456-457, In Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 59 poznámka pod čarou č. 197.

¹³² V obecném občanském právu se podobně uplatní § 519 ObčZ.

úroku z prodlení, dohoda o smluvní pokutě ovšem vzniku tohoto nároku zabrání. Věřiteli (kromě úroku z prodlení) případně právě jen částka smluvní pokuty, která se tak stane paušální náhradou veškeré případné škody způsobené prodlením.¹³³

Stejně jako u smluvní pokuty a na rozdíl od odpovědnosti za škodu, ani u úroků z prodlení věřitel není nucen prokazovat výši vzniklé škody, dokonce je možné připustit, že škoda ani nemusí vzniknout, i když škoda ve výši úroků z prodlení je přirozeným důsledkem prodlení s placením peněžité částky. Předpokladem vzniku nároku na úrok z prodlení není splnění předpokladů odpovědnosti za škodu, ale pouze existence úroků z prodlení s placením peněžité částky. Povinnosti platit úroky z prodlení se nelze zprostit ani prokázáním existence liberačních důvodů. Úrok z prodlení je proto dle mého názoru pro věřitele v tomto ohledu do jisté míry výhodnější než náhrada škody. V případě úroků z prodlení a náhrady škody podle obchodního zákoníku nelze použít moderační právo soudu jako je tomu u smluvní pokuty (sjednané podle obchodního zákoníku).

3.9. Režim zajištění

Rozdílná právní povaha úroku z prodlení a smluvní pokuty se projevuje také v rozdílném režimu jejich zajištění. Pokud jde o zástavní právo, jedná se o právo věřitele, aby způsobem v zákoně uvedeným uspokojil z výtěžku prodeje zástavy svoji zajištěnou pohledávku a její příslušenství v případě, že tato pohledávka s příslušenstvím nebyla včas a řádně uspokojena dlužníkem.¹³⁴

Jelikož úrok z prodlení tvoří příslušenství pohledávky, vztahuje se zástavní právo automaticky také na nárok na úrok z prodlení, i kdyby na to zástavní smlouva výslovně nepamatovala. Ustanovení § 155 odst. 1 občanského zákoníku stanoví, že se zástavní právo vztahuje i na příslušenství zajišťované pohledávky.¹³⁵ Ustanovení § 165 odst. 1 ObčZ pak stanoví, že právo zástavního věřitele na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy vzniká nejen v případě, že není zajištěná pohledávka včas splněna, ale též v případě, nebylo-li splněno její příslušenství. Z toho vyplývá, že

¹³³ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 23.4. 2008.

¹³⁴ Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné I. Praha: ASPI, 2005, s. 439 n.

¹³⁵ Obdobně ustanovení § 153 odst. 2 Občanského zákoníku.

samotné nezaplacení úroků z prodlení může mít za následek uspokojení věřitele ze zástavy.

Naproti tomu právo na smluvní pokutu je právem samostatným, proto pokud by zástavní právo mělo zajišťovat též právo na smluvní pokutu, muselo by pro ně být výslovně zřízeno. Zástavní právo ke smluvní pokutě je třeba tedy zvlášť zřídit a vzniká stejným způsobem jako zástavní právo k ostatním peněžitým či nepeněžitým pohledávkám, tedy nejčastěji na základě smlouvy.¹³⁶ Viz k tomu např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. října 2007, sp. zn. 21 Cdo 3161/2006: „Smluvní pokuta sjednaná pro případ porušení smluvní povinnosti není příslušenstvím pohledávky ze smlouvy, v níž byla sjednána, ale samostatným právem. Zástavní právo vzniklé k zajištění pohledávky se proto na smluvní pokutu, na rozdíl od příslušenství pohledávky, bez dalšího nevztahuje. Smluvní pokuta sjednaná pro případ porušení smluvní povinnosti je zajištěna zástavním právem jen tehdy, bylo-li v její prospěch (spolu s pohledávkou ze smlouvy nebo samostatně) zástavní právo výslovně zřízeno.“¹³⁷

Totéž pojetí se přiměřeně uplatní i u práva podzástavního a zadržovacího, která se rovněž řadí do skupiny práv k věcem cizím.¹³⁸

Pohledávku lze zajistit i postoupením pohledávky dlužníka nebo třetí osoby.¹³⁹ V tomto případě, na rozdíl od režimu zajištění zástavním právem, je osud obou institutů shodný, neboť jak právo na smluvní pokutu, tak i na úrok z prodlení, přechází na postupníka, i kdyby na ně smlouva o postoupení pohledávky nepamatovala.¹⁴⁰ S postoupenou pohledávkou totiž přechází nejen její příslušenství, ale i všechna práva s ní spojená- tedy i právo na smluvní pokutu.¹⁴¹

V této souvislosti mě ještě napadá otázka zajištění zaplacení smluvní pokuty (či případně úroků z prodlení) ujednáním další smluvní pokuty, což se mi pro možnou netransparentnost nejeví v obchodněprávních vztazích jako příliš praktické. Dle mého názoru je však i takové ujednání možné, neboť sjednáním smluvní pokuty lze zajistit porušení v podstatě jakékoliv povinnosti. Tento názor také opírám o zásadu autonomie

¹³⁶ Viz ustanovení §156 Občanského zákoníku.

¹³⁷ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 23.4. 2008.

¹³⁸ Ustanovení § 174 odst. 3 ObčZ.

¹³⁹ Ustanovení § 554 ObčZ.

¹⁴⁰ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 23.4. 2008.

¹⁴¹ Ustanovení § 524 odst. 2 ObčZ.

vůle účastníků a o zásadu soukromého práva, že je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno. V takovém případě je však vždy potřeba brát v úvahu, aby výsledná částka smluvní pokuty nebyla nepřiměřená a soud tak nepoužil svého moderačního práva, a aby takové ujednání splňovalo podmínku určitosti.

3.10. Vztah k zavinění

Obchodněprávní úprava vymezuje povinnost platit smluvní pokutu jako přísnou (absolutní) objektivní odpovědnost bez možnosti liberace.¹⁴² Úprava smluvní pokuty v obchodním zákoníku tedy vylučuje možnost zbavit se povinnosti platit smluvní pokutu důkazem nedostatku zavinění při porušení smluvní povinnosti. Podle § 300 ObchZ nemají na povinnost platit smluvní pokutu vliv ani okolnosti vylučující odpovědnost uvedené v § 374 ObchZ.¹⁴³ Dohodou stran závazkového vztahu však může být tato úprava vyloučena a nahrazena jinou, odchylnou.¹⁴⁴ Strany si tedy podle obchodního práva dohodnout, že budou například odpovídat pouze za zaviněné porušení právní odpovědnosti.

Odpovědnost za smluvní pokutu v občanském právu je, na rozdíl od práva obchodního, konstruována jako subjektivní. Povinnost zaplatit smluvní pokutu tak vzniká pouze v případě zaviněného porušení povinnosti. Úprava občanského zákoníku je ovšem dispozitivní a strany si mohou odpovědnost dohodnout i jinak. Ustanovení § 545 odst. 3 občanského zákoníku stanoví, že nevyplývá-li s dohody něco jiného, není dlužník povinen smluvní pokutu zaplatit, jestliže porušení povinnosti nezavinil

Nárok na úrok z prodlení je jak v občanském, tak v obchodním právu, založen na principu absolutně objektivním bez možnosti liberace a vzniká tedy bez ohledu na to, zda dlužník prodlení zavinil. Viz např. závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002: „Prodlením nastává ze zákona změna obsahu

¹⁴² Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J., a kol.: Občanské právo hmotné 2. Praha: ASPI, 2006, s.135.

¹⁴³ § 374 ObchZ stanoví: „za okolnosti vylučující odpovědnost se považuje překážka, jež nastala nezávisle na vůli povinné strany a brání jí ve splnění její povinnosti, jestliže nelze rozumně předpokládat, že by povinná strana tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala, a dále, že by v době vzniku závazku tuto překážku předvidala“.

¹⁴⁴ Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, 2009, s. 92.

právního poměru (tím, že vedle trvajících povinností splnit závazek vznikají i nová další práva a povinnosti) bez ohledu na to, zda dlužník prodlení zavinił.“¹⁴⁵

Nejasnost do pojetí úroků z prodlení jako absolutní objektivní povinnosti přinesla dle Čecha novela obchodního zákoníku provedená zákonem č. 554/2004 Sb. s účinností k 1. 1. 2005, pokud jde o odpovědnost za prodlení s placením za zboží a služby podle § 369a obchodního zákoníku (viz kapitola 2.10. této práce). Pod vlivem požadavků směrnice 2000/35/ES nyní § 369a odst. 3 obchodního zákoníku určuje, že věřitel má právo požadovat úroky z prodlení, ledaže dlužník není odpovědný za prodlení. Tato změna jako by implikovala, že budou existovat případy, ve kterých prodlení sice nastane, dlužník za ně nicméně nebude odpovědný. Tedy jako by naznačovala možnost odpovědnosti za prodlení založenou na objektivní principu s možností jakési liberace či dokonce na principu subjektivním. Takový výsledek se ale dle Čecha neslučuje s dosavadním pojetím absolutně objektivní odpovědnosti, vyvolává podle něj otázku, zda novela nepřinesla průlom do tohoto pojetí. Právní věda ji dosud řeší nejednotně. Na jedné straně lze zaznamenat názory, které (s poukazem na celkově nízkou legislativní úroveň transpozice směrnice) citované formulaci nepřisuzují normativní význam.¹⁴⁶ K tomuto názoru se také přikláním, neboť směrnice Evropské Unie ponechává státům poměrně širokou možnost volby prostředků pro jejich implementaci do vnitrostátního právního řádu a je závazná „pouze“ k dosažení účelu, který sleduje. V tomto ohledu vzniká řada nejasností, již při samotném překladu směrnice. Proti tomu se zvedají hlasy, které zvažují, zda nová díkce přece jen nezakládá průlom např. v tom směru, že připouští, aby se dlužník dovolal liberačních důvodů ve smyslu § 374 obchodního zákoníku, a tudíž za prodlení odpovídal jen na principu prosté objektivní odpovědnosti, nikoli absolutní. Argumentem může být například to, že právní úprava prodlení (na rozdíl např. od úpravy smluvní pokuty v § 300 obchodního zákoníku) možnost liberace výslovně nevylučuje.¹⁴⁷ Jakkoliv by bylo možné argumentovat oběma způsoby, konečný výklad musí podle Čecha podat Soudní dvůr

¹⁴⁵ Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravniciradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 23.4. 2008

¹⁴⁵ Obdobně ustanovení § 153 odst. 2 Občanského zákoníku.

¹⁴⁶ Viz např. Bejček, J.: Pět letných pozastavení nad poslední loňskou novelou obchodního zákoníku, Právní rozhledy č. 11/2005, str. 397 až 401.

¹⁴⁷ Viz např. Tomsa, M.: Nová úprava splatnosti ceny dodávek a úroku z prodlení v obch. transakcích, Obchodní právo č. 3/2005, str. 2 až 7.

Evropské Unie,¹⁴⁸ když nastíněný spor souvisí s transpozicí komunitární úpravy. Základem tohoto výkladu ale nebude systém úpravy v českém obchodním právu, nýbrž systematika práva Evropské Unie a především účel a cíl sledovaný směrnicí.¹⁴⁹

3.11. Procesně právní aspekty

Rozdíly v procesně právních aspektech smluvní pokuty a úroků z prodlení rovněž vyplývají z jejich odlišné právní povahy. Jak již bylo výše popsáno, právo na smluvní pokutu se chápe jako nárok samostatný a navzdory své akcesorické povaze se v okamžiku porušení zajišťované povinnosti osamostatňuje a může tak být samostatně předmětem soudního řízení. Na rozdíl od úroku z prodlení smluvní pokuta není příslušenstvím práva z hlavního vztahu. Z toho vyplývá, že nárok na smluvní pokutu a nárok na splnění zajišťované povinnosti jsou nároky na sobě nezávislémi a může dojít k situaci, kdy bude pro hlavní nárok a pro nárok na smluvní pokutu věcně příslušný odlišný soud.¹⁵⁰

K takové situaci však nemůže dojít v případě úroků z prodlení, které jsou příslušenstvím pohledávky a tudíž je pro nárok na zaplacení úroků z prodlení i pro nárok na splnění hlavní povinnosti, věcně příslušný jeden a týž soud a oba nároky se musí uplatnit v jediném řízení. Nárok na zaplacení úroků z prodlení tedy nelze na rozdíl od smluvní pokuty vymáhat samostatně. Přičemž § 9 odst. 3 písm. r) alinea 6 OSŘ stanoví, že při určování věcné příslušnosti krajského soudu, se k výši příslušenství peněžitého plnění (tedy v tomto kontextu úroků z prodlení) nepřihlíží.

Vzhledem k tomu, že nárok na smluvní pokutu není příslušenstvím, vzniká u něj vždy povinnost zaplatit soudní poplatek a to bez ohledu na to, zda je nárok na smluvní pokutu uplatňován samostatně či nikoliv.¹⁵¹

Naproti tomu při soudním vymáhání úroku z prodlení není tento úrok předmětem soudního poplatku.¹⁵² Jak již bylo řečeno, úrok z prodlení nelze jako

¹⁴⁸ Dříve Soudní dvůr Evropských společenství, od účinnosti Lisabonské smlouvy Soudní dvůr Evropské Unie.

¹⁴⁹ Čech, P., Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravniciradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 23.4. 2008.

¹⁵⁰ Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 66.

¹⁵¹ Patěk, D., Smluvní pokuta v obchodních vztazích. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 67.

¹⁵² Ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

příslušenství uplatňovat samostatně a proto se ani nezapočítává do základu soudního poplatku.

3.12. Dopady v daňové právní oblasti

V daňové právní oblasti se jedná zejména o otázku, zda je možno smluvní pokutu a úroky z prodlení považovat za výdaje snižující daňový základ. Ustanovení § 25 odst. 1 písm. f) zákona o dani z příjmů¹⁵³ stanoví, že za výdaje (náklady) vynaložené k dosažení, zajištění a udržení příjmů pro daňové účely nelze uznat penále, úroky z prodlení a pokuty s výjimkou uvedenou v § 24 odst. 2 písm. zi), který stanoví, že výdaji (náklady) ve výše uvedeném smyslu jsou také smluvní pokuty, úroky z prodlení, poplatky z prodlení, penále a jiné sankce ze závazkových vztahů, jen pokud byly zaplacený. Při posuzování úroků z prodlení se tedy v praxi objevují problémy.¹⁵⁴ Pokud jde o zaplacený úrok z prodlení jako o sankci ze závazkových vztahů, jedná se o uznatelný výdaj pro daňové účely, na rozdíl od úroku z prodlení, který je daňovou sankcí, a který nelze považovat za výdaj snižující daňový základ. Sazbu úroků z prodlení (které jsou zákonným důsledkem prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku) je totiž možné dle obchodního zákoníku smluvit, případně mohou smluvní strany i účtování úroků z prodlení smluvně vyloučit.¹⁵⁵ Dále se nabízí otázka, jaký je rozdíl mezi úrokem z prodlení, jehož výše byla sjednána, a běžným úrokem, jehož výše byla rovněž sjednána. Běžný úrok totiž patří do výdajů vynaložených na dosažení, zajištění a udržení příjmů, tj. do výdajů, které snižují daňový základ (s výjimkou úroků souvisejících s úvěry na pořízení hmotného a nehmotného majetku a pozemků).¹⁵⁶ Vysvětlení spočívá v tom, že běžný úrok nesouvisí s porušením smluvních povinností a není proto sankcí. Úrok je v podstatě cenou peněz a představuje částku, kterou platí dlužník věřiteli za poskytnutí peněžité půjčky.¹⁵⁷ Úrok z prodlení je naproti tomu

¹⁵³ Zákon č. 586/1992 Sb., o dani z příjmů.

¹⁵⁴ Chmelík, M.: Daňový základ- úroky, penále. Právní rádce č. 8/1993, s. 43, ze dne 1.10.1993.

¹⁵⁵ Ustanovení § 369 odst. 1 a § 263 ObchZ.

¹⁵⁶ K tomuto viz například rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10.4. 2008, sp. zn. 9 Afs 193/2007 – 46 Sbírký rozhodnutí NSS č. 7/2008, s. 589, pořadové číslo 1597/2008: „Daňová účinnost úroku z prodlení je obecně omezena § 24 odst. 2 písm. zi) citovaného zákona, který nerozlišuje mezi úroky z prodlení a úroky z prodlení podle smlouvy o úvěru, přičemž rozdílný způsob jejich účetního zachycení nemůže mít na časový okamžik jejich daňové uznatelnosti žádný vliv“.

¹⁵⁷ Chmelík, M.: Daňový základ- úroky, penále. Právní rádce č. 8/1993, s. 43, ze dne 1.10.1993.

naprosto odlišný pojem nežli úrok. Úrok z prodlení je sankcí, trestem za prodlení s plněním peněžitého závazku. Ekonomický obsah úroků z prodlení je obdobný s obsahem pojmu penále, který již obchodní zákoník nepoužívá, a který spočívá v tom, že jde o majetkovou sankci uplatňovanou v důsledku porušení smluvních nebo zákonem stanovených povinností. Právě proto, že penále souvisí s porušením povinností je rovněž považováno za výdaj, který nelze uznat pro daňové účely.

Jiné pojetí můžeme vypořádat u smluvní pokuty, kterou je potřeba odlišit od běžného pojmu pokuta. Zatímco pokuta je rovněž sankcí nebo trestem obdobně jako úrok z prodlení (ve smyslu daňové sankce), smluvní pokuta je jednou z forem zajištění závazků, a proto se jedná o uznatelný výdaj pro daňové účely, tedy výdaj, který snižuje daňový základ.¹⁵⁸ Je tedy dle mého názoru logické, že má-li být uložena pokuta, penále, úrok z prodlení nebo jiná daňová sankce jako potrestání daňového subjektu za prohřešek proti zákonným normám, nemůže být daňově účinným nákladem. Jiným případem jsou ovšem sankce smluvené v obchodních závazkových vztazích, které jsou daňově účinným nákladem (výdajem), a to v okamžiku jejich uhrazení.¹⁵⁹ K této problematice se vyjádřil například Krajský soud České Budějovice ve svém rozhodnutí ze dne 24.9.2003 sp. zn. 10 Ca 77/2003, ve kterém upozornil na podmínky, které musí smluvní pokuta splnit, aby mohla být uznána za daňově účinný výdaj: „Pro uznání smluvní pokuty jako nákladu daňového, musí být splněny základní podmínky dané ustanovením zákona o daních z příjmů, to pak znamená, že poplatník musí prokázat, že se jedná o náklad vynaložený na dosažení, zajištění a udržení zdanitelných příjmů ve výši poplatníkem prokázané.“¹⁶⁰

¹⁵⁸ Chmelík, M.: Daňový základ- úroky, penále. Právní rádce č. 8/1993, s. 43, ze dne 1.10.1993.

¹⁵⁹ Brychta, I.: Pokuty, penále a jiné daňové sankce. Účetnictví v praxi, č. 8/2006, s. 23.

¹⁶⁰ Rozhodnutí Krajského soudu České Budějovice ze dne 24.9.2003, sp. zn.: 10 Ca 77/2003, Aspi ID JUD29531 CZ.

3.13. Souběh smluvní pokuty a úroku z prodlení

Z výše uvedených rozdílů mezi smluvní pokutou a úroky z prodlení vyplývá, že se jedná o dva zcela odlišné instituty, přestože můžeme najít i některé jejich shodné aspekty. Judikatura Nejvyššího soudu ČR dospěla k názoru, že sjednají-li si smluvní strany pro případ prodlení se splněním peněžitého závazku smluvní pokutu, je ta smluvní strana, která takto zajištěný peněžitý závazek poruší a dostane se do prodlení, povinna zaplatit druhé smluvní straně sjednanou smluvní pokutu i úrok z prodlení.¹⁶¹ Jinými slovy zákon nevyklučuje, aby porušení téže povinnosti bylo sankcionováno hned dvakrát – smluvní pokutou i úrokem z prodlení. Na tuto situaci částečně pamatuje obchodní zákoník, který v případě soudního sporu o zaplacení smluvní pokuty umožňuje soudu výši smluvní pokuty snížit. Judikatura se ustálila na názoru, že oba instituty plní odlišnou funkci a jejich souběh je tudíž možný. Rovněž francouzské právo souběh smluvní pokuty a úroků z prodlení připouští, přestože v tomto ohledu nevzniká tolik interpretačních problémů jako je tomu v právu českém, a nauka i judikatura apeluje na odlišnou povahu obou institutů. Podle M. Croze základním rozdílem je, že úrok z prodlení se vztahuje k dlužníkovi ze své podstaty, kdežto smluvní pokuta se vztahuje na dlužníka pouze v případě, že poruší některou ze svých povinností.¹⁶²

3.14. Penále, poplatek za prodlení, sankce neoznačená, smluvní pokuta označená jako úrok z prodlení

V praxi bohužel není výjimkou, že si smluvní strany sjednají sankci, kterou zákon buď vůbec nezná nebo naplňuje znaky jiného než pojmenovaného institutu nebo se jej tímto způsobem snaží obejít a vyhnout se tak kogentnosti právní úpravy například co se týče nemožnosti určení výše úroků z prodlení v občanskoprávních vztazích. V soukromém právu obecně platí zásada smluvní volnosti. Sporné ujednání stran je pak v konkrétním případě třeba posoudit podle ustanovení § 35 odst. 2 ObčZ, který stanoví, že právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového

¹⁶¹ Např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. 3. 2002, sp. zn.: 33 Odo 47/2002., rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 7. 2000, sp. zn.: 30 Cdo 2247/99.

¹⁶² Mazeaud, D.: La notion de la clause pénale, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1992, s. 376.

vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. V obchodněprávních vztazích je pak potřeba rovněž vzít v úvahu ustanovení § 266 odst. 1 až 3 ObchZ, který stanoví, že projev vůle se vykládá podle úmyslu jednající osoby, jestliže tento úmysl byl straně, které je projev vůle určen, znám nebo jí musel být znám; pokud nelze projev vůle takto vyložit, vykládá se podle významu, který by mu zpravidla přikládala osoba v postavení, které byl projev vůle určen, přičemž je nutné při výkladu vůle vzít náležitý zřetel ke všem okolnostem souvisejícím s projevem vůle, popř. k zavedené praxi mezi stranami a následnému chování stran. Výrazy použité v obchodním styku se vykládají podle významu, který se jim zpravidla v tomto styku přikládá.

Takto judikoval i Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí 29 Cdo 2735/99 týkající se ujednání sankce účastníky smlouvy o dílo podle obchodního zákoníku. V daném případě si smluvní strany sjednaly sankci nazvanou „penále“, kterou však obchodní zákoník nezná. Pochybnosti by vzhledem k tomuto použitému pojmu mohly vzniknout v případě prodlení s placením peněžitého závazku, kdy vzniká otázka, zda tento smluvní pojem podléhá režimu smluvní pokuty, nebo zda se jedná o úrok z prodlení. Pojem penále vymezuje § 544 odst. 3 ObčZ jako pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (jedná se tedy o zákonnou sankci) a stanoví, že se na penále použijí ustanovení o smluvní pokutě. Toto ustanovení se ovšem na obchodněprávní vztahy nevztahuje. Penále rovněž upravoval bývalý hospodářský zákoník¹⁶³ jako jeden z druhů majetkových sankcí za nesplnění závazku. Tato právní úprava rozeznávala penále zákonné a smluvní.¹⁶⁴ Dovolatel napadá závěry soudu druhého stupně ohledně výše smluvní pokuty, kterou měl soud dle jeho názoru přiměřeně snížit (moderovat). Žalovaný ve svém dovolání vychází z toho, že odvolací soud posoudil ujednání o penále ve smlouvě o dílo jako dohodu o smluvní pokutě. Ze zdůvodnění rozsudku odvolacího soudu je zřejmé, že s přihlédnutím k zásadě smluvní volnosti, soud dospěl k závěru, že pro zajištění závazku mohou strany zvolit i jiné než zákonem upravené instituty. Pojem "penále" tak interpretoval jako platné ujednání, které není v rozporu s žádnou kogentní právní normou, a příslušnou částku žalobci přiznal. Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení. „Není-li z ujednání účastníků smlouvy o dílo jasné, zda pod pojmem

¹⁶³ Ustanovení § 141 odst. 1 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

¹⁶⁴ Nesnídal, J.: Smluvní pokuta a penále, časopis Ekonom, č. 23/1997, s. 64.

"penále", má-li být takto sankciováno prodlení s placením peněžitého závazku, rozuměli sjednání smluvní pokuty nebo úroku z prodlení, je nutné sporné ujednání posoudit podle ustanovení § 35 odst. 2 ObčZ a § 266 odst. 1 ObchZ.“

Dalším zajímavým příkladem může být i případ, kdy si strany obchodněprávního vztahu (konkrétně se jednalo o dodávku zboží různého druhu, resp. o kupní smlouvu podle § 409 ObchZ) sjednaly sankci nazvanou „poplatek z prodlení“ ve výši 0,1% dlužné částky za každý den z prodlení. V tomto směru Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí 27 Cm 144/93 konstatoval: „Obchodní zákoník nezná majetkovou sankci nazvanou "poplatek z prodlení", kterou dříve upravoval hospodářský zákoník.¹⁶⁵ Sjednání sankce 0,1% denně za účinnosti obchodního zákoníku by mohlo být považováno za smluvní pokutu anebo smluvený úrok z prodlení; takové ujednání mezi účastníky smluvního vztahu by však muselo být dostatečně určité, jinak je ve smyslu § 37 odst. 1 ObčZ neplatné.“ V odůvodnění svého rozhodnutí Nejvyšší soud ČR dále uvedl: „Základní náležitostí právních úkonů je podle § 37 ObčZ jejich srozumitelnost. Nedostatek srozumitelnosti způsobuje neplatnost takového právního úkonu. Za neurčitý je třeba považovat takový právní úkon, jestliže je vyjádřen srozumitelně, avšak jeho obsah je neurčitý. Z ujednání účastníků o dohodnuté sankci není zřejmé, která smluvní povinnost měla být mezi účastníky zajištěna smluvní pokutou. Toto ujednání pro svou neurčitost obsahu je tedy dle názoru soudu neplatné a vzhledem k tomu, že se důvod neplatnosti vztahuje jen na část právního úkonu (sjednání sankce) a tuto část lze oddělit od ostatního obsahu smluvního ujednání, jedná se o částečnou neplatnost podle § 41 ObčZ. V žalobním petitu se žalobce domáhal nikoliv zaplacení sankce, ale poplatku z prodlení ve výši 0,1% dlužné částky za každý den prodlení od splatnosti do zaplacení. Při hodnocení tohoto názoru, že poplatek z prodlení byl majetkovou sankcí upravenou hospodářským zákoníkem, a to ve výši 0,05% za každý den prodlení. Právní vztah mezi účastníky se řídí s ohledem na jeho vznik ustanoveními obchodního zákoníku, který podle § 369 odst. 1 ukládá dlužníku v případě prodlení se splněním peněžitých závazků povinnost platit úroky z prodlení ve smluvené výši, případně stanovené podle § 502, nikoliv poplatky z prodlení.¹⁶⁶ Soud dále zjistil, že mezi účastníky nebyla, jak výše uvedeno, ani taková výše sjednána, a proto dospěl k názoru, že žaloba je v části, kde se žalobce domáhá zaplacení poplatku z prodlení, nedůvodná a žalobu zamítl.“

¹⁶⁵ Též ustanovení § 141 odst. 1 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník, ze dne 4. 6. 1964.

¹⁶⁶ Poplatek z prodlení je možný pouze ve vztazích občanskoprávních, § 517 odst. 2 ObčZ.

K obdobným problémům dochází i v případě, že strany sjednanou sankci vůbec nepojmenují nebo dokonce smluvní pokutu označí jako úrok z prodlení či naopak. V tomto případě Čech¹⁶⁷ příkladmo odkazuje na závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2007, sp. zn.: 32 Odo 612/2005. Účastníci pojali do textu smlouvy následující klauzuli: „V případě prodlení objednatele s úhradou vyúčtování zhotovitele za provedené dílo, bude mít zhotovitel právo na úrok z prodlení ve výši 0,1 % dlužné částky, který mu bude objednatel povinen zaplatit na podkladě písemné výzvy...“, včlenili ji nicméně do odstavce nazvaného "smluvní pokuty". Ze systematického řazení, ale i z dalších okolností (např. z toho, že sankce byla koncipována jako jednorázová, nikoliv za každý den, měsíc či rok prodlení) odvolací soud dovodil, že ujednání naplňuje znaky smluvní pokuty, a Nejvyšší soud ČR se s tímto závěrem ztotožnil. Z tohoto rozhodnutí pak Čech vyvozuje obecný závěr: „Je-li obsahem nejasného ujednání stran, pokud jde o kvalifikaci sankce za prodlení s plněním peněžitého dluhu, povinnost k úhradě částky stanovené sazbou za určité období, bude (při absenci indikátorů jiné vůle stran) na místě posoudit dohodu spíše jako ujednání o úroku z prodlení. Sjednají-li strany naopak jednorázové plnění (třeba procentní sazbou), sankce bude v pochybnostech kvalifikována jako dohoda o smluvní pokutě, i kdyby ji strany (zčásti) označily jako úrok z prodlení.“¹⁶⁸ K tomu je třeba podotknout, že soud musí vždy vycházet z konkrétního případu, přihlížet ke všem jeho okolnostem, situaci, k tomu zda se jedná o občanskoprávní či obchodněprávní vztah, k vůli stran a vzít v úvahu jednotlivé výkladové metody.

¹⁶⁷In Čech, P., Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravniradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 23.4. 2008.

¹⁶⁸ Tamtéž.

4. Smluvní pokuta a úroky z prodlení ve francouzském právu

4.1. La clause pénale

Smluvní pokuta je ve francouzském právu upravena v článku 1226 až 1233 občanského zákoníku (Code Civil¹⁶⁹). Formálně jsou ustanovení o smluvní pokutě zařazena mezi obecná ustanovení o smlouvách a smluvních závazcích nikoliv mezi instituty upravující zajištění (sûretés) jako je tomu v právu českém.¹⁷⁰ V doslovném překladu termín „la clause pénale“ znamená trestní doložka, čímž do popředí vystupuje její sankční charakter. V praxi se používá rovněž termín „la peine convenue“, který více odpovídá českému překladu smluvní pokuta a soukromoprávnímu charakteru tohoto institutu. Smluvní pokuta podle Code civil je v první řadě soukromoprávní sankcí. V případě nesplnění hlavního závazku, je smluvní pokuta trestem za protiprávní nesplnění závazku, který zajišťuje.¹⁷¹ Jedná se tedy o ujednání, které utvrzuje splnění hlavního závazku. Dále Code Civil v článku 1152 rozlišuje ujednání o paušalizované náhradě škody a o smluvní pokutě. Předmětem smluvní pokuty je především náhrada škody, kterou utrpěl oprávněný ze závazku (věřitel) nesplněním hlavního závazku. Smluvní pokuta je tedy výrazně chápána jako kompenzace náhrady škody, a proto v zásadě nenáleží vedle smluvní pokuty nárok na náhradu škody (článek 1229 odst.1).

Smluvní pokuta ve francouzském právu plní především utvrzovací (zajišťovací) a preventivní funkci. Pod hrozbou bezprostřední sankce totiž nutí dlužníka ke splnění svého závazku a tím působí jako určitý prostředek k utvrzení dluhu. Další významnou funkcí konvenční pokuty je, že plní funkci paušalizované náhrady škody, jejíž případnou výši si strany předem sjednají a tím umožňuje vyhnout se procesu vymáhání náhrady škody. Ve skutečnosti má ale věřitel právo na celou sjednanou částku smluvní pokuty ať je jakákoliv, bez ohledu na závažnost utrpěné škody. V tomto ohledu je tedy smluvní pokuta formou potrestání dlužníka, neboť smluvní pokuta sjednaná v doložce ke smlouvě, trestá jeho nezákonné chování. Nárok na smluvní pokutu ovšem vzniká samotným faktem nesplnění závazku, aniž by bylo potřeba prokazovat vzniklou škodu

¹⁶⁹ Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1449-1450.

¹⁷⁰ Zajišťovací instituty upravuje ustanovení art. 2284 až 2488 Code Civil, které rozlišuje záruky osobní a věcné.

¹⁷¹ Mzeaud, D.: La notion de la clause pénale, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1992.

nebo její výši. Dvojitá charakteristika je nezbytná pro vymezení smluvní pokuty jako jednorázového odškodnění formou soukromoprávní sankce a jako způsob donucení dlužníka k plnění závazku, který umožňuje od smluvní pokuty odlišit obdobná ujednání jako je penále, občanskoprávní pokuta a jiné soukromoprávní sankce, které zná francouzské právo.¹⁷²

Smluvní pokuta ve francouzském právu je obecně založena na principu objektivním- nárok na její zaplacení vzniká bez ohledu na zavinění. Nesplnění pohledávky se přičítá dlužníkovi v souladu s ustanoveními o smluvní odpovědnosti. Dlužník může být zproštěn povinnosti zaplatit smluvní pokutu jestliže prokáže, že nesplnění pohledávky bylo čistě náhodné nebo bylo způsobeno vyšší mocí. Jedná se tedy o prostou objektivní odpovědnost s možností liberace. Toto ustanovení je však dispozitivní a strany si mohou sjednat, že se smluvní pokuta bude aplikovat ve všech případech nesplnění závazku, bez ohledu na jeho příčinu. Nicméně jestliže je nesplnění závazku dlužníkem zaviněno věřitelem, věřitel nemůže v tomto případě požadovat zaplacení smluvené částky.

Smluvní pokuta má přísně kompenzační charakter co se týče vztahu k náhradě škody. V případě vzniku škody, smluvní pokuta náleží věřiteli jako paušalizovaná náhrada škody, ale nezakládá mu žádný prospěch a jejím účelem není dosažení zisku. Na druhou stranu Code Civil stanoví, že jestliže dlužník způsobil škodu úmyslně nebo závažným proviněním, věřitel má v takovém případě nárok na celou náhradu škody, bez ohledu na výši sjednané smluvní pokuty, tedy i v případě, je-li tato částka vyšší než smluvní pokuta. V tomto ohledu se tedy francouzská úprava výrazně odlišuje od české, kde bez ohledu na vztah dlužníka ke vzniku škody, věřitel nemá nárok na náhradu škody přesahující smluvní pokutu (pokud to není mezi účastníky výslovně ujednáno). Každá doložka, která osvobozuje nebo omezuje odpovědnost osoby za úmyslné zavinění nebo hrubou nedbalost je podle Code Civil neplatná. Z toho vyplývá, že ve vztahu k náhradě škody je výjimkou z obecného pravidla o objektivní odpovědnosti případ, kdy dlužník porušení povinnosti zavinil úmyslně nebo v hrubé nedbalosti a kdy věřitel může požadovat plnou náhradu škody a není tudíž omezen výší sjednané smluvní pokuty. Platí totiž zásada, že vždy musí být nahrazena celá škoda. Ve francouzském

¹⁷² Dédit, l'indemnité d'immobilisation, l'amende etc..

právu jsou tedy veškerá smluvní omezení odpovědnosti osoby za způsobenou škodu neplatná.

Sjednání smluvní pokuty ve francouzském právu nepodléhá žádným zvláštním požadavkům co se týče její formy (platí zásada bezformálnosti), ale vždy je třeba specifikovat povahu konvenční pokuty a závazek, který zajišťuje. Smluvní pokuta je podle Code Civil rovněž právem akcesorickým.¹⁷³ Jedná se tedy o vedlejší ujednání stran hlavního závazku. Jestliže je hlavní závazek neplatný, je neplatná i smluvní pokuta. Neplatnost ujednání o smluvní pokutě ovšem nezpůsobuje neplatnost hlavního závazku.¹⁷⁴ Smluvní pokuta může být sjednána v momentě, kdy je sjednán hlavní závazek, ale i později formou doložky ke smlouvě.

Významným rozdílem od současně platné české úpravy je, že obecně věřitel nemůže zároveň vymáhat splnění hlavního závazku a smluvní pokutu. Ustanovení § 545 českého občanského zákoníku naproti tomu stanoví, že nevyplývá-li z ujednání o smluvní pokutě něco jiného, je dlužník zavázán plnit povinnost, jejíž plnění bylo zajištěno smluvní pokutou, i po jejím zaplacení. Kumulativně lze ve francouzském právu vymáhat splnění hlavního závazku i zaplacení smluvní pokuty pouze v když byla smluvní pokuta sjednána pro případ prostého prodlení s plněním (simple retard).¹⁷⁵ V tomto případě by dle ustanovení článku 1229 odst. 2 oba nároky náležely věřiteli kumulativně.

Nesplnění hlavního závazku přičitatelné dlužníkovi musí být konstatováno věřitelem. Nicméně existence smluvní pokuty nenutí věřitele se jí domáhat. Jedná se tedy o právo věřitele nikoliv o jeho povinnost a záleží na jeho vůli, zda bude vynucovat splnění hlavního závazku nebo požadovat odškodnění předvídané smluvní pokutou. Věřitel může rovněž požadovat splnění hlavního závazku namísto požadování zaplacení smluvní pokuty. Článek 1228 tak alternativně stanoví možnost věřitele zvolit buď uplatnění nároku na smluvní pokutu nebo na splnění zajišťované povinnosti.

Článek 1230 Code Civil obsahuje ustanovení týkající se doby plnění a vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty když stanoví, že bez ohledu na to, jestli hlavní závazek obsahuje dobu plnění, povinnost zaplatit smluvní pokutu vzniká prodlením osoby, která se zavázala zaplatit smluvní pokutu. Aby se uplatnila ustanovení o smluvní

¹⁷³ Vedlejší, závislý.

¹⁷⁴ Ustanovení art. 1227 Code Civil.

¹⁷⁵ Ustanovení art. 1227 alinéa 2 Code Civil.

pokutě, věřitel se v zásadě musí písemně obrátit na původce prodlení (dlužníka) s výzvou ke splnění pohledávky, ačkoliv v některých případech se tato předběžná výzva nevyžaduje, například jestliže je sjednaná smluvní pokuta, kde nárok na její zaplacení vyplývá pouze ze skutečnosti, že došlo k vypršení lhůty k plnění, tedy implicitně.¹⁷⁶

V původním znění Code Civil z roku 1804 smluvní pokuta nemohla být soudem změněna. Toto původní pojetí vyplývalo z nedotknutelnosti smluvních vztahů a z autonomie smluvní pokuty na vzniku škody. Ujednání o smluvní pokutě bylo závazné jak pro strany, tak pro soud. V roce 1975¹⁷⁷ byl novelizován článek 1231 Code Civil, který založil soudci možnost snížit nebo dokonce zvýšit sjednanou smluvní pokutu. Toto právo soudce má veřejnoprávní charakter a zakládá významnou výjimku z obecných zásad smluvního práva, které zakazují soudci vměšovat se do závazků vzešlých ze smluvních vztahů. Soudce může smluvní pokutu modifikovat jestliže je zjevně nepřiměřená (příliš vysoká) nebo „směšně“ nízká¹⁷⁸ a to v případě úplného či pouze částečného nesplnění závazku.¹⁷⁹ Charakter smluvní pokuty jako zjevně nepřiměřené nebo „směšně“ nízké se posuzuje v době vydání rozsudku, ne tedy v době, kdy si strany smluvní pokutu sjednaly a záleží na volném uvážení všem okolností případu soudem. Soudce může smluvní pokutu zvýšit či snížit v některých případech dokonce i z moci úřední!¹⁸⁰ Což se mi jeví jako velmi značný zásah soudu do soukromoprávního smluvního vztahu a do právní jistoty jeho účastníků. Naproti tomu smluvní pokutu ve smyslu § 301 ObchZ lze dle české judikatury snížit pouze na návrh účastníka, nikoliv z moci úřední, a to pouze v řízení o zaplacení této smluvní pokuty. Rozsah moderačního práva je ve francouzském právu tedy výrazně širší. Hlavním kritériem pro posuzování přiměřenosti smluvní pokuty je ve francouzské právu výše škody. Jestliže byl závazek splněn pouze částečně, výše smluvní pokuty může být soudcem snížena a to rovněž z moci úřední a to úměrně k hodnotě splněné části závazku pokud jde o oprávněnou osobu bez toho, aniž by bylo dotčeno ustanovení článku 1152,

¹⁷⁶ Herner, Lars: Guide pour les clauses pénales et de dommages-intérêts libératoires. Chambre de commerce internationale 1990, s. 35.

¹⁷⁷ Zákon číslo 75-597 z 9. července 1975.

¹⁷⁸ Pravomoc soudce snížit nebo zvýšit smluvní pokutu byla ještě více rozšířena zákonem ze dne 11. října 1985.

¹⁷⁹ Ustanovení art. 1152, alinéa 2 Code Civil pro úplné nesplnění závazku, a ustanovení art. 1231 Code Civil pro částečné nesplnění závazku.

¹⁸⁰ Ustanovení art. 1231 alinéa 1 Code Civil.

kteře stanoví právo smluvních stran sjednat si určitou částku k zaplacení jako náhradu škody.

Ustanovení článku 1232 a 1233 pojednává o povinnosti dědice dlužníka zaplatit smluvní pokutu.

4.2. L'intérêt moratoire

Problematiku úroků z prodlení (l'intérêt moratoire) upravuje článek 1153 až 1155 Code Civil, který stanoví, že v případě prodlení s plněním závazků vznikajících ze zaplacení určité peněžité částky, vzniká právo na úrok z prodlení, a to v zákonné výši. Provděcí předpis číslo 75-619 z 11. července 1975 založil výjimky z tohoto pravidla týkající se obchodu a zástavního práva, kde je možno si výši úroků z prodlení smluvit obdobně jako v právu českém.

Nárok na úroky z prodlení vzniká bez ohledu na to, zda byla věřiteli způsobena nějaká škoda a nemusí ji tudíž ani prokazovat.¹⁸¹ Stejně jako v českém právu je i zde nárok na úroky z prodlení založen na principu objektivním. Úroky z prodlení zákon přiznává ke dni podání výzvy dlužníkovi k zaplacení dlužné částky, s výjimkou případů, kdy je zákon přiznává bez dalšího. Nezbytnou podmínkou stejně jako u smluvní pokuty ve francouzském právu je tedy speciální výzva dlužníkovi k placení (sommation de payer), kterou však může být i soudní žaloba. Jiná situace nastává v případě úroků smluvených, kde není podmínkou upomínka k zaplacení. Jestliže dlužník zapříčinil prodlení ve špatné víře (mauvaise foi), věřitel má právo na vedle úroků z prodlení požadovat náhradu škody. Je tedy třeba od sebe odlišit újmu (škodu způsobenou prodlením dlužníka) od samotného prodlení. Nezbytnou podmínkou odškodnění je však dlužníková zlá víra. Zaleží pak na soudu, zda přítomnost zlé víry konstatuje či ne, jedná se totiž o vnitřní psychický postoj či morální chování dlužníka ve vztahu k uzavíranému závazku.¹⁸²

V případě smluvních úroků není možná kumulace se zákonnými úroky z prodlení.¹⁸³ Jestliže chybí ujednání stran o výši úroků, platí jejich zákonná výše.¹⁸⁴

¹⁸¹ Provděcí předpis číslo 59-148 ze 7. ledna 1959.

¹⁸² Cornu, G.: Vocabulaire juridique, Association Henri Capitant, Quadrige, Puf, 2006, s. 408.

¹⁸³ Civ. 1 re, 25 nov. 1975: JCP 1976. II., 18328, note H.T..

¹⁸⁴ Com. 31 mai 1983: Bull civ. IV, n 161.

Totéž platí i při nezákonném sjednání výše úroků z prodlení. Ustanovení článku 1907 Code civil výslovně stanoví, že úrok je buď zákonný nebo smluvní. Výši zákonného úroku stanoví Code monétaire et financier („měnový a finanční zákoník“)¹⁸⁵, který odkazuje na prováděcí předpisy (décret), které každoročně stanoví výši úroků v prodlení pro daný „civilní“ rok.¹⁸⁶ Výše úroku je stejná po celý rok a počítá se jako aritmetický průměr dvanácti posledních měsíčních průměrů určitých částek stanovených státní pokladnou (Trésor, obdoba centrální banky).¹⁸⁷ Výše smluvního úroku musí být stanovena písemně a záleží na dohodě stran. Výše smluvního úroku může překročit výši úroku stanovenou zákonem.

Článek 1154 připouští tzv. anatocismus, tedy úroky z úroků, přičemž rozlišuje anatocismus soudní a smluvní.¹⁸⁸

Závěr

Smluvní pokuta i úrok z prodlení v praxi slouží jako velmi frekventované prostředky právního zajištění závazků, ačkoliv mají různý původ svého vzniku. Nárok na úrok z prodlení vzniká přímo ze zákona, naproti tomu smluvní pokutu si strany musí výslovně písemně ujednat. Úrok z prodlení je v našem právním řádu pojímán jako příslušenství pohledávky, kdežto smluvní pokuta je vedlejším ujednáním stran hlavního závazku a těší se tak větší samostatností.

Tato práce nejdříve v prvních dvou kapitolách vymezila pojem smluvní pokuty a úroků z prodlení. Část třetí poté podrobně porovnála oba tyto právní instituty a analyzovala jejich dopady v mnoha oblastech práva, nejen obchodního, ať už se jedná o promlčení, o prodlení s úhradou smluvní pokuty a úroků z prodlení, o rozdílné důsledky jejich nepřiměřené výše, o vztah k náhradě škody a k zavinění, či o odlišný režim zajištění zástavním právem nebo o procesně právní aspekty týkající se věcné příslušnosti soudů nebo placení soudního poplatku.

Závěrem lze shrnout, že přes všechny uvedené rozdíly oba tyto instituty patří k významným nástrojům zvýšení právní jistoty věřitele vůči dlužníkovi v obchodních i

¹⁸⁵ Ord. n. 2000-1233 du 14 déc. 2000.

¹⁸⁶ Výši úroku z prodlení pro rok 2009 stanoví Décret n. 2009-138 z 9. února 2009, JO 11 févr., A 3, 79 p. 100.

¹⁸⁷ L. n 75-619 z 11. července 1975, art.1.

¹⁸⁸ Ustanovení art. 1154 Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010, s. 1391- 1392.

občanskoprávních vztazích a představují ve značné míře majetkové sankce postihující jednu a tutéž skutečnost – prodlení dlužníka se splněním peněžitého závazku, přestože smluvní pokuta může být sjednána pro případ porušení jakékoliv právní povinnosti, tedy i nepeněžité. Na úroky z prodlení můžeme vztáhnout i některé úvahy ohledně smluvní pokuty, a to pokud jde o jejich preventivní funkci, funkci uhrazovací i funkci sankční. I ony mají objektivní povahu a i ony jsou ve stejném smyslu akcesorické. Shodný je i osud obou institutů při postoupení pohledávky. Obě tyto sankce, pokud jsou uhrazené, lze rovněž v závazkových vztazích uznat jako výdaje vynaložené k dosažení, udržení a zajištění příjmů pro daňové účely a lze je tudíž jako náklady započítat do účetnictví a snížit tak daňový základ.

Co se týče souběhu smluvní pokuty a úroků z prodlení, z právní úpravy ani ze soudní judikatury nevyplývá, že by jeden institut nahrazoval druhý a jejich souběh je tudíž přípustný. Nárok na zaplacení úroku z prodlení je tak samostatným nárokem vedle nároku na zaplacení smluvní pokuty.

Tato práce rovněž vymezila pojmy, které mohou být se smluvní pokutou a úroky z prodlení zaměnitelné, jako je penále, poplatek z prodlení, pokuta, úrok a upozornila i na používání sankcí neoznačených vůbec a na jejich dopady. Práce zohlednila též názory *de lege ferendae* a připravovaný návrh nového občanského zákoníku a v některých směrech i vliv práva Evropské Unie.

Poslední část práce stručně popsala úpravu smluvní pokuty a úroků z prodlení ve francouzském právu a upozorňuje na některé rozdíly. Právní úprava podle Code civil je více kasuistická, a zároveň i rigidnější a akcentuje na funkci náhrady škody. Na druhou stranu toto pojetí nezpůsobuje tolik interpretačních problémů jako převážně dispozitivní úprava smluvní pokuty.

V závěru lze říct, že právní úprava smluvní pokuty ve vztahu k úrokům z prodlení není zcela jednoznačná nejen po stránce obsahové, ale zejména po stránce terminologické. Tyto i jiné nejasnosti se pokusila vyřešit právě tato práce, i když vzhledem k různorodosti právních vztahů bude klíčovou rolí vždy hrát judikatura. K vyjasnění celé této problematiky by pak mohlo též přispět sjednocení občanskoprávní a obchodněprávní úpravy v této oblasti, které má přinést nový občanský zákoník, a který se má stát jednotným a uceleným kodexem pro závazkové právo.

Seznam zkratk

- ČR - Česká Republika
- ObčZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ObchZ - zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- OSŘ - zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Použitá literatura

Knihy

Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P.: Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003

Code Civil z roku 1804, Paris: Dalloz, 109. édition 2010

Cornu, G.: Vocabulaire juridique, Association Henri Capitant, Quadrige, Puf, 2006

Dědič, J.: Obchodní zákoník komentář. Praha: Polygon, 2002

Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. Praha: Linde, 2008

Eliáš, K., Dvořák, T.: Obchodní zákoník. Praktické a poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1990. 5. vydání. Praha: Linde, 2006

Faldyna, F., a kol.: Obchodní právo. Meritum. Praha: Aspi

Faldyna, F., Hušek, J., Des, Z.: Obchodní právo v praxi. Zajištění a zánik závazků. Praha: Codex Bohemia, 2006

Herner, Lars: Guide pour les clauses pénales et de dommages-intérêts libératoires. Chambre de commerce internationale 1990

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné 1. Praha: ASPI, 2005

Kobliha, I., Kalfus, J., Krofta, J., Kovařík, Z., Pokorná, J., Svobodová, Y.: Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Linde, 2006.

Mazeaud, D.: La notion de la clause pénale, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1992

Kratochvíl, Z.: Nové občanské právo. 1. vydání. Praha: Orbis, 1965

Ovečková, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava: Iura Edition, 2004

Patěk, D.: Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006

Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. 2. vydání. Praha: ASPI, 2009

Said, Wais: La notion de clause pénale, text imprimé. Bibliographie: Nancy 2, 2007

Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M., a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 12. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M., a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008

Časopisy

Bejček, J.: Pět letných pozastavení nad poslední loňskou novelou obchodního zákoníku, Právní rozhledy č. 11/2005

Bejček, J.: Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1/1995

Bejček, J.: Režim smluvních pokut a úroků z prodlení. DAN, č. 7/1994

Bejček, J.: Skrytá úskalí smluvní pokuty, časopis Ekonom č. 30/1993

Biolek, V., Wildt, P.: K rozlišování mezi smluvní pokutou a úrokem z prodlení. Právní rozhledy, č. 9/1999

Brychta, I.: Pokuty, penále a jiné daňové sankce. Účetnictví v praxi, č. 8/2006

Hušek, J.: Smluvní (konvenční) pokuta v obchodních vztazích. Obchodní právo, č. 6/1994

Chmelík, M.: Daňový základ- úroky, penále. Právní rádce č. 8/1993

Kovařík, Z.: Smluvní pokuta. Právní rozhledy č. 9/1999

Nesnidal, J.: Smluvní pokuta a penále, časopis Ekonom, č. 23/1997

Nováček, R.: Přiměřenost smluvní pokuty a moderační právo soudu. Právní rozhledy, č. 4/1999

Součková, I.: Výklad ke zdaňování úroků, Daňová a hospodářská kartotéka č. 12/1996, ze dne 25.6.1996

Richter, J.: Úrok z prodlení. Daňová a hospodářská kartotéka, č. 2/1994 ze dne 31. 1. 1994

Tomsa, M.: Nová úprava splatnosti ceny dodávek a úroku z prodlení v obch. transakcích, Obchodní právo č. 3/2005

Internetové zdroje

Čech, P.: K přiměřenosti smluvní pokuty, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-25053020-k-primerenosti-smluvni-pokuty>, ze dne 29.5.2008

Čech, P.: Smluvní pokuta versus úrok z prodlení, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216660-smluvni-pokuta-versus-urok-z-prodleni>, ze dne 24.4. 2008

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>

Fetter, R., W.: Uroky z prodlení nově od 1. 7. 2010, <http://www.ceskenoviny.cz/paragrafy/zpravy/uroky-z-prodleni-nove-od-1-7-2010-433232>.

Popelušáková, E. : Smluvní pokuta a úrok z prodlení. Centrum dopravního výzkumu, Brno, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-11416420-smluvni-pokuta-a-urok-z-prodleni>, ze dne 28. 8. 2002

Sedláček, T.: Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-18556110-promlцени-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni>, ze dne 30.5.2006

Uživatel Red.: K promlčení práva na úroky z prodlení, <http://www.elaw.cz/cs/judikatura/31-vnitrostatni-/89-k-promlени-prava-na-uroky-z-prodleni.html>, ze dne 28.07.2009

Uživatel Red: Výpočet úroků z prodlení po novém, <http://www.elaw.cz/cs/novinky/25-news/99-vypoet-urok-z-prodleni-po-novem.html>, ze dne 2.9.2009

Vymazal, L.: K zákazu úročení příslušenství, <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>, ze dne 24. 4. 2008

Resumé en français

La clause pénale et les intérêts moratoires en vertu du Code commercial tchèque/ Contractual penalty and punitive interests according to the Czech Commercial code

Ce mémoire de diplôme a pour objet de décrire les relations entre la clause pénale et les intérêts moratoires en vertu du Code commercial tchèque. Le premier chapitre traite sur la clause pénale au terme du droit civil et commercial tchèque. Le second chapitre évoque la régulation juridique des intérêts moratoires. La troisième partie, qui est la plus importante, circonscrit les distinctions et les aspects analogiques de la clause pénale et des intérêts en retards. La dernière partie compare la réglementation tchèque et française.

Dans un contrat, la clause pénale est une stipulation par laquelle les parties contractantes évaluent par avance et de façon forfaitaire le montant des dommages-intérêts qui seront dûs par le débiteur, à titre de peine (d'où le nom de clause pénale) en cas d'inexécution, totale ou partielle, de l'obligation. La clause pénale réalise une évaluation conventionnelle et forfaitaire du préjudice futur.

Au contraire les intérêts de retard sont la sanction légale, qui peuvent être demandés en cas de retard de paiement. Le simple retard donne le droit d'exiger des intérêts. Le créancier n'a pas à justifier d'un quelconque préjudice. Pour faire courir ces intérêts, il doit simplement mettre son débiteur en demeure de payer. Le calcul des intérêts se fait sur le montant du principal. En droit commercial tchèque le taux est notamment fixé par le contrat liant le créancier au débiteur. A défaut de clause contractuelle, les intérêts de retard se calculent au taux prévu par la loi : taux d'intérêt légal.

Ces distinctions résultent de la nature différente de la peine convenue et des intérêts de retard. Conformément au droit tchèque, les intérêts moratoires ont la nature des accessoires à la différence de la clause pénale qui est considérée comme la stipulation écrite des parties contractuelles pour garantir l'exécution de la créance principale. Ce caractère différent aboutit à de graves conséquences dans le droit tchèque notamment en ce qui concerne de la prescription, des dommages-intérêts, du rapport vers la faute et vers la demeure. On peut ainsi observer les impacts dans le domaine du droit de gage et dans le droit fiscal et procédural.

En réalité on peut souvent voir que les parties contractuelles utilisent les termes de la clause pénale et des intérêts moratoires promiscue et on peut les confondre avec d'autres termes similaires (par exemple l'intérêt, la peine, les dommages-intérêts, les taxes en retard et les autres sanction privées). Ce mémoire de Master utilise surtout la méthode juridique comparative et a pour objet d'expliquer les situations et les problèmes cités.

Klíčová slova/ key words/ mots-clés

Smluvní pokuta- contractual penalty, clause pénale

Úrok z prodlení- punitive interest, intérêt moratoire